

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra praktické teologie

Diplomová práce

DĚJINNÝ VÝVOJ UZAVÍRÁNÍ KŘESŤANSKÉHO MANŽELSTVÍ
A SROVNÁNÍ VYBRANÝCH OBŘADŮ SŇATKOVÉ LITURGIE
ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE
A PRAVOSLAVNÉ CÍRKVE BYZANTSKÉHO RITU

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Zdeněk Demel, Th.D.

Autor práce: Martin Běhal

Studijní obor: Teologie

Forma studia: prezenční

Ročník: 5.

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

29. března 2010

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Ing. Zdeňku Demlovi, Th.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Můj dík dále patří všem mým přátelům, kteří se podíleli na formální a jazykové úpravě této práce.

Obsah

ÚVOD	7
1 VÝVOJ OBŘADU SŇATKU NA ZÁPADĚ A VÝCHODĚ	9
1.1 Starověk – sňatky na etapy	9
1.1.1 Manželství Germánů	9
1.1.2 Manželství podle římského práva	10
1.1.3 Zásnuby a jejich vznik	11
1.1.4 Židovská svatba	12
1.2 Rituály při svatebním obřadu.....	14
1.2.1 Prsten a jeho začlenění do obřadu	14
1.2.2 Nevěstin závoj.....	16
1.2.3 Nevěstin věnec	16
2 SPECIFICKÝ VÝVOJ KŘESŤANSKÉ SŇATKOVÉ LITURGIE NA ZÁPADĚ	18
2.1 První prameny o manželství	20
2.2 Uzavírání manželství jako rodinná slavnost.....	22
2.3 Svatební žehnání a první sakramentáře	22
2.4 Výměna souhlasu „in facie ecclesiae“	26
2.5 Církevní sňatky ve vrcholném středověku	27
2.5.1 Manželství na Lateránském sněmu	28
2.5.2 Souhlas jako nutná podmínka manželství	28
2.5.3 Svrchovaná moc paterfamilias	29
2.5.4 Role kněze.....	29
2.5.5 Od „pasivního“ k „aktivnímu“ oddání	30
2.6 Nerozlučitelnost manželství – dějinný vývoj teorie.....	31

2.7 Mezi Tridentským koncilem a Druhým vatikánským koncilem – církevní manželství v novověku	33
2.7.1 Příklad svatby v Mětách kolem roku 1550.....	36
2.7.2 Další důležité dokumenty ovlivňující liturgii sňatku	37
2.8 Svátost manželství na Druhém vatikánském concilu	39
2.8.1 Obnovené obřady po Druhém vatikánském concilu	40
2.8.2 Druhé vydání svatebních obřadů.....	40
3 SPECIFICKÝ VÝVOJ KŘESŤANSKÉ SŇATKOVÉ LITURGIE NA VÝCHODĚ	42
3.1 První staletí	43
3.2 První závazná prohlášení	43
3.3 Prosazení církevního sňatku a současnost	44
4 THEOLOGIE MANŽELSTVÍ	45
4.1 Teologické pojetí manželství na Západě - v římskokatolické církvi.....	45
4.1.1 Svátost manželství.....	46
4.1.2 Svátost manželství v dějinách spásy	46
4.1.3 Svátostná podstata manželství v římskokatolické církvi.....	47
4.1.4 Jednota a nerozlučitelnost manželství	48
4.2 Teologické pojetí manželství na Východě - v pravoslavné církvi byzantského ritu.....	49
4.2.1 Svatá tajina manželství.....	51
4.2.2 Svatá tajina manželství v dějinách spásy	51
4.2.3 Svátostná podstata manželství v pravoslavné církvi byzantského ritu.....	53
4.2.4 Druhý a třetí sňatek	53
5 POPIS OBŘADŮ UZAVÍRÁNÍ MANŽELSTVÍ.....	55
5.1 Průběh obřadu uzavírání sňatku v římskokatolické církvi	55
5.1.1 Zásnuby.....	56
5.1.2 Svatební obřad ve mši.....	58
5.2 Průběh obřadu uzavření sňatku v pravoslavné církvi byzantského ritu	61

5.2.1	Zásnuby.....	62
5.2.2	Korunovace	64
6	SROVNÁNÍ OBŘADŮ UZAVÍRÁNÍ MANŽELSTVÍ.....	69
6.1	Podobné prvky obou obřadů	69
6.1.1	Zásnuby.....	70
6.1.2	Průvod.....	70
6.1.3	Poučení o významu a hodnotě svátosti manželství	71
6.1.4	Boží slovo	71
6.1.5	Otázky před manželským slibem	72
6.2	Specifické prvky obou obřadů	72
6.2.1	Specifika obřadů uzavírání manželství v římskokatolické církvi.....	72
6.2.2	Specifika obřadů uzavírání manželství v pravoslavné církvi byzantského ritu...	74
6.3	Shrnutí srovnání obou obřadů.....	77
7	NÁVRH SŇATKOVÉ LITURGIE TVOŘENÝ VZÁJEMNÝM OBOHACENÍM PRVKŮ OBOU OBŘADŮ	80
7.2	Liturgie zásnub	80
7.3	Liturgie uzavírání manželství.....	82
	ZÁVĚR.....	83
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	86
	SEZNAM ZKRATEK.....	88
	SEZNAM PŘÍLOH	88
	PŘÍLOHY	89

Úvod

Diplomová práce pojednává o křesťanském manželství, konkrétně o vývoji jeho slavení a uzavírání v dějinách římského a germánského práva, v rámci rodinných rituálů a následně ve veřejném a církevním prostředí.

O manželství a jeho svátostné formě je napsáno v nejednom dokumentu Druhého vatikánského koncilu. Věřoučná konstituce o církvi (*Lumen gentium*) nám podává svědectví, že křesťanští manželé svátostí manželství naznačují tajemství jednoty a plodné lásky mezi Kristem a církví a tato svátost jim poskytuje potřebnou sílu ke vzájemné manželské svatosti. Takovým způsobem zajišťují neustálou obnovu Božího lidu.¹ Na jiném místě, tentokrát v pastorální konstituci *Gaudium et spes* se říká, že křesťanští manželé jsou posilováni a jakoby svěceni k povinnostem a důstojnosti svého stavu zvláštní svátostí.²

Motivem ke zvolenému tématu bylo pro mě povědomí o krizi manželství a rodiny, charakteristické pro současnou dobu. Na základě této aktuálnosti jsem chtěl proniknout do dějin vývoje této instituce, podívat se zejména na vývoj liturgie manželství v západní a východní tradici církve a přiblížit manželství z pohledu křesťanství. Dalším záměrem bylo také blíže se seznámit s průběhem dvou příkladů křesťanských obřadů uzavírání manželství a zodpovědět si tak otázku, zda liturgie může být vhodným motivem a začátkem důstojného prožívání manželství.

První tři kapitoly obsahují „zrcadlo“ dějinného vývoje uzavírání manželství od starověku, kdy se jednalo čistě o rituály slavené v úzkém kruhu rodiny, až po liturgii sňatku, která byla postupně vytvářena, prakticky uskutečňována a poprvé zaznamenána ve 12. století.

¹ Srov. LG 11.

² Srov. GS 48.

Součástí práce je pojednání o manželském požehnání v prvních sakramentářích a další vývoj žehnání církve manželům po současnost. V dalších kapitolách píše o teologii manželství a o jeho vnímání v západní a východní tradici křesťanské církve.

V kapitolách 5. – 6. popisují průběh liturgie manželství v rámci srovnání dvou obřadů západního a východního ritu – konkrétně pojetí římskokatolické (dále jen ŘK) církve a pravoslavné církve byzantského ritu (dále jen PCBT).

Jako reprezentativní formu obřadu západní církve jsem vybral obřad uzavírání manželství při mši, protože podle Sacrosanctum concilium „se mají oddávky konat zpravidla ve mši.“³ Vrcholem každé svátosti je totiž Eucharistie. V závěrečné kapitole popisují svůj pokus o návrh liturgie, který je obohacen některými prvky obou výše zmíněných obřadů uzavírání manželství.

Pro zpracování tématu jsem použil příslušnou literaturu pro mě dostupnou. Oslovil jsem pravoslavného duchovního v rámci účasti na nedělní bohoslužbě PCBR. Díky němu jsem se získal potřebné informace a dostal jsem se k obřadu Sváté Tajiny manželství, který je dostupný na internetových stránkách PCBR.

Základní literaturou přeloženou do češtiny byla pro mě kniha J.-C. Bologneho, která se zabývá dějinami sňatku západního obřadu. Jelikož v českém jazyce je velmi málo literatury týkajících se křesťanského manželství a obřadů, zpracoval jsem látku některých německých autorů, zejména I.-H. Dalmaise, P. Jounela, B. Kleinheyera a M. Kunzlera.

³ SC 78.

1 Vývoj obřadu sňatku na Západě a Východě

První část práce pojednává o vývoji obřadu sňatku v dějinách. Nejdříve zachycuje praxi sňatků podle tehdejšího římského a germánského práva.

Dále je zde popsán postupný přechod od nekřesťanské formy obřadu k jeho křesťanské a svátostné podobě, která procházela různými proměnami, zároveň také přechod uzavírání manželství z úzkého rodinného kruhu do veřejného prostředí. Jako součást vývoje svatebního obřadu jsou zmíněny i různé rituály s ním spojené.

1.1 Starověk – sňatky na etapy

V dobách starověku se manželství často uzavíralo v průběhu několika let na etapy. Bylo tomu tak u Židů, Arabů, Afričanů, Římanů i u Germánů.

V tomto čase existovaly různé druhy legitimního sňatku v souvislosti se spory o manželství otroků. Šíře pojetí sňatku byla dána dědictvím Germánů a římského práva. Do doby reformy církevního práva v 11. – 12. století byly pod pojmem „sňatek“ zahrnovány sňatky tajné nebo i legitimní sňatky vzniklé formou únosu.⁴ Římané i Germáni rozeznávali manželství na dvou úrovních, konkrétně ve formě „řádného manželství“ a méně pevného svazku.

1.1.1 Manželství Germánů

Zde jsou popsány výše zmíněné dvě úrovně sňatku:

Muntehe – oficiální sňatek vzešlý z rozhodnutí rodiny, provázen dary pro nevěstina otce nebo poručníka.

⁴ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 25.

Friedelehe – tzv. manželství z náklonnosti, říkalo se mu také „počestný konkubinát“. Tato úroveň manželství vznikala bez obřadu a souhlasu rodičů. Docházelo k němu dohodou mezi manžely anebo únosem dívky. Svazek byl méně pevný, méně oficiální, ale žena tu nebyla zcela v moci muže.⁵

V germánském právu mělo *řádné manželství (Muntehe)* dvě etapy:

Verlobung (do latiny překládané jako *desponsatio* – oddavky; výraz pronikl ve 3. století do křesťanského práva jako označení manželství). Jednalo se o dohodu mezi ženichem a tím, kdo vládl mocí nad jeho budoucí ženou. Protihodnotou byl finanční obnos jako zástava.

Trauung – zde přecházela žena z otcovského domu do příbytku manžela.

Nakonec se konal obřad v manželské ložnici. Manželství bylo řádně uzavřené teprve po svém sexuálním naplnění, na rozdíl od římského práva, kde k platnému sňatku postačoval oboustranný souhlas.

1.1.2 Manželství podle římského práva

Základní rozdělení sňatku podle římského práva bylo dvojí.

První formou byl *Sňatek „cum manu“* (s rukou), při kterém přecházela otcovská pravomoc zcela na manžela. Ten se stával poručníkem své ženy, považované celoživotně za nezletilou. Opakem byl *sňatek „sine manu“* (bez ruky), který byl bez přenosu otcovy pravomoci. Tento byl více využíván od dob císařství. Existovaly různé způsoby sňatku „cum manu“:

Per usum (skutkem) – právně uznatelná forma primitivního únosu, ke zlegitimnění postačovalo soužití obou partnerů po dobu jednoho roku.

Vzájemnou koupí – výměnou darů mezi rodinami.

Formou Slavnostní svatby – v případech patricijských rodin, kde šlo o čistě konsensuální sňatek mezi příslušníky aristokracie, doprovázený okázalým

⁵ Srov. tamtéž, s. 19.

náboženským obřadem. Římský právník Ulpian (+228) chápal za ustavující prvek manželství vzájemné potvrzení vůle a ne sexuální spojení.⁶

V době císařství se však oddávalo většinou sňatkem „sine manu“. V takovém manželství měla žena větší svobodu. Nárok na manželství právně uznané měli však jen svobodní občané římského státu. Ostatní byli odkázáni na jiný způsob soužití. Proto byly zpočátku uznávány a respektovány oba způsoby párového soužití.⁷

Na koncilu v Toledu roku 400 byli exkomunikováni ti, kdo měli manželku a konkubínu současně, avšak zároveň bylo řečeno, že je jiný ten, kdo není ženatý, ale místo ženy má konkubínu. Z církve nebyl tedy vyobcován ten, kdo se spokojil s jednou jedinou ženou, ačkoliv s ní nebyl oddán.⁸

V dalších staletích se církev snažila o koncepci jednotného sňatku, ale vlivem přetrvávajícího otroctví nechtěla postavit ty, co nebyli svobodnými občany, na úroveň lidí bez privilegia uzavření manželství.

Další snahou bylo zavedení bezpodmínečného oboustranného souhlasu. Počínaje karolínskou dobou se začínala nastiňovat teorie manželství jako svátosti, ovšem církevní morálka vítězila definitivně až gregoriánskou reformou v 11. – 12. století.⁹

1.1.3 Zásnuby a jejich vznik

Z klasického období Říma jsou známy i zásnuby. Tato oblast je tedy kolébkou tohoto předsvatebního obřadu. Zásnuby byly *symbolickým a snadno zrušitelným slibem*.

⁶ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 79.

⁷ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 22.

⁸ Srov. tamtéž, s. 23.

⁹ Srov. tamtéž, s. 26.

Tento rituál však neměl žádný právní dopad. Zásnuby *nebyly podmínkou sňatku* a nevyplývala z nich povinnost sňatek uzavřít. V římském právu tedy existoval výhradně sňatek jednorázový.¹⁰

Obřad zásnub začínal slavnostní hostinou. Uzavírání probíhalo gesty a rity, mezi které patřilo: společné spojení pravic rukou partnerů, vzájemný polibek a předání železného prstenu ženichem nevěstě jako záruky vztahu. Od 3. století je právě *předání prstenu* nejdůležitějším symbolem zásnub. U Římanů tedy neexistoval v praxi žádný „svatební“ prsten, ale jen zásnubní.¹¹

Později byl Římským rituálem zásnubní obřad přijat a spojen s obřadem uzavírání manželství.¹² Z toho se vyvozuje, proč římská liturgie neznala žádný vlastní zásnubní obřad. Byla to totiž pouze záležitost rodinného rituálu.

1.1.4 Židovská svatba

Také u Židů měla svatba v prvních staletích celkem více fází. První bylo *zaplacení* obnosu otci své nastávající, další potom *předsvatba* u dívčinych rodičů. Pak následovala *svatba* a ve druhý sabat po sňatku se konala takzvaná *postsvatba*.¹³

Svatba hrála důležitou roli v židovství. Podle Tóry člověk plně dozrává až uzavřením manželství. Před svatebním dnem se ženich a nevěsta spolu neviděli. V některých oblastech to trvalo až celý týden. Smyslem této praxe bylo, aby se oba partneři soustředili a uvědomili si velmi zásadní životní rozhodnutí. Den před samotnou svatbou se ženich i nevěsta postili, každý sám navštívil rituální koupel, aby se rituálně i duchovně očistili.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 29-31.

¹¹ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 80.

¹² Srov. JOUNEL, P. Die Ehe In MARTIMORT, A.-G. et al. (eds.) *Handbuch der Liturgiewissenschaft II. - Die übrigen Sakramente und die Sakramentalien, Die Heiligung der Zeit.* s. 129 – 145, zde s. 139.

¹³ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 29.

Před samotným obřadem nevěsta seděla na trůnu, její obličej zatím nebyl zahalen. Ženich zůstal s ostatními muži na jiném místě, kde se společně modlili. Následně se podepsala svatební smlouva za přítomnosti rabína, svědků, otce ženicha a nevěsty. Po podepsání byl muž přiveden k trůnu nevěsty, pohlédl na její tvář a přehodil přes ni závoj. Tento zvyk je připomínkou na Lábanův podvod vůči Jákobovi.¹⁴ Poté byl pod chupu (svatební baldachýn) přiveden ženich, následně k němu byla přivedena i nevěsta (v ortodoxních kruzích se vodila nevěsta sedmkrát kolem ženicha – tím mělo dojít k ovinutí a spojení duše muže s duší ženy).¹⁵

Samotný obřad probíhal pod chupou. Začínal *běžným požehnáním* (kiduš), jež bylo proneseno nad pohárem vína. Svatební pár jej vypil dohromady na znamení společného sdílení radostí i starostí. Po té došlo k *předání prstenu* ženichem nevěstě s doprovázejícími slovy: „Tímto prstenem jsi mi zasvěcena podle zákona Mojžíše a Izraele.“¹⁶ Pak se *předčítala a podpisy stvrzovala svatební smlouva* (ketuba), která stanovila vzájemná práva a povinnosti manželů. Hned na to navazovalo *sedm berachot*¹⁷ – chvalozpěvů na Boha za jeho činy, mj. i oslava stvoření muže a ženy pro sebe navzájem.¹⁸

Závěrem obřadu byl zvyk „rozdrcení sklenice“, který připomínal, že naprostého štěstí a radosti dojdeme všichni až ve chvíli, kdy bude znovu vybudován „jeruzalémský Chrám“ (symbol Boží přítomnosti).¹⁹

¹⁴ Srov. Gn 29.

¹⁵ Srov. SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?* s. 32-35.

¹⁶ Slova z Talmudu – Srov. DI SANTE, C. *Židovská modlitba: K počátkům křesťanské liturgie*, s. 182.

¹⁷ Beracha = hlavní modlitba židovské liturgie, postoj chvály. Srov. tamtéž, s. 22.

¹⁸ Srov. Gn 2,18.

¹⁹ Srov. tamtéž, zde s. 182-183.

1.2 Rituály při svatebním obřadu

Ačkoliv v prvních staletích žádné liturgické požehnání manželství nebylo ustanoveno, můžeme již vnímat od počátku náboženskou dimenzi v této oblasti. Ta se začala projevat i v rodinných zvyklostech. Známa byla svatební koupel v předvečer svatby, přinášení oběti ve svatební ráno, rituální kroužení kolem domácího krbu ve svatební čas, a nebo hlučné odhánění zlého ducha.²⁰

Prsten, závoj a věnec patřily mezi nejdůležitější rituální předměty, které ze starověkého Říma přešly do západních civilizací. Postupně bylo jejich spojení s pohanským náboženstvím církví odstraněno a začaly tak stát na křesťanském zdůvodnění.

Z římské svatební ceremonie se dochoval i tradiční světský úkon, spojení pravých rukou (*dextrarum junctio*). Vykonávala ji *pronuba*, žena ctihodné pověsti, která plnila funkci „oddávající“. Pravá ruka byla vložena do ženichovy pravice a oba vyslovili svůj souhlas, toto postačovalo k uzavření manželství. Církev „spojení pravic“ opírala o tehdy často komentovanou biblickou pasáž o Tobiášově svatbě se Sárrou (Tób 7,12).²¹

1.2.1 Prsten a jeho začlenění do obřadu

Židé, Řekové ani Germáni neznali tento dar jako symbol manželství nebo jeho příslibu. Železný prsten se poprvé objevil v zasnubním rituálu ve starém Římě. Tertullian dokonce dosvědčil na přelomu 2. a 3. století použití prstenu ze zlata. Začátkem 3. století bylo předání prstenu nejdůležitějším znakem zasnub.²² Prsten posílali snoubenci svým budoucím ženám, symbolizoval zřejmě

²⁰ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 79.

²¹ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 56.

²² Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 80.

domov, v němž měly být manželky uzavřeny. Postupně se zvyk ritualizoval a získal symboliku zástavy lásky – jediný prostředek opuštěné ženy k označení otce jejich dětí. Zásnubní prsten se dále šířil v římském a křesťanském světě.²³

Ve svatebním obřadu se prsten, v souladu s anglosaskými zvyky, objevil poprvé na *Juditině svatbě* roku 856. Odsud je známá i první slovní formule, jenž je dodnes nejtypičtějším rituálem křesťanského sňatku: „Přijmi tento prsten na znamení víry a lásky. Manželský svazek, spojený v Bohu, ať člověk nerozlučuje, neboť Bůh žije a kraluje po všechny věky věků.“²⁴

Oboustranné předávání prstenů se vyskytlo teprve až od 11. století v byzantském obřadu zasnoubení. Spojením slavení zasnoubení se svatbou se stal ze zásnubního prstenu prsten snubní. Zejména církev v Německu se od 13. stol. snažila zabudovat do svatebního obřadu *vzájemnou výměnu prstenů*, aby tak zřetelněji vyšlo najevo, že i muž je vázán povinností zachovat věrnost. Ve všech německých diecézích se toho však dosáhlo až vydáním *Collectio rituum* v roce 1950.²⁵

V zemích s tradicí zásnub spojených se závdavky, zejména na Východě, dostávala hodnotný prsten především žena: v Byzanci v 11. století snoubenec daroval zlatý prsten a na oplátku přijal prsten železný nebo nejvýše stříbrný.²⁶

Sakralizace snubního prstenu se stupňovala. V 16. století kněz podával prsten ženichovi, který jej pak navlékl nevěstě. V této době se předání prstenu stávalo běžným zvykem. Dostávala jej však jen manželka. Jednalo se tedy o prsten jediný.

V liturgii se postupně prosadilo navlékání prstenu i ženichovi. Toto se pevně stanovilo až po Druhém vatikánském koncilu s *novými sňatkovými obřady*, vydanými roku 1969.²⁷

²³ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 42-43.

²⁴ Tamtéž, s. 41.

²⁵ Srov. BERGER, R. *Liturgický slovník*, s. 388, heslo „prsten“

²⁶ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 45.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 50.

1.2.2 Nevěstin závoj

Podle rituálů a zvyklostí nejelegantnějších Římanů měla nevěsta v 6. století na sobě *flammeum* – závoj v barvě plamenů. Závoj či plachetka po svatbě odlišoval vdanou ženu od prostovlasé svobodné dívky. Zásadní rozdíl mezi křesťanským závojem a *flammeem* spočíval v jeho zcela zvláštním liturgickém použití. Mladá žena jej nenosila od rána svatebního dne jako Římanky. Ani si jej neponechávala až do manželského lože jako v židovské tradici. Ke křesťanskému *velatio* – zahalení závojem – došlo až ve chvíli, kdy kněz pronesl své požehnání.

Podle některých rituálů nevěsta pouze přikryla závojem ženichova ramena, aby vyjádřila souhlas se slovy svatého Pavla: „hlavou ženy (je) muž.“²⁸ Společný závoj pro ženicha a nevěstu postupně mizí od 16. století. Přetrval pouze závoj nevěsty.²⁹

1.2.3 Nevěstin věnec

Pochází z antického prostředí, kdy se květinové věnce a kovové koruny používaly ke světským i náboženským příležitostem. Svatební pár byl většinou ověnčen listy z myrty.³⁰

Složení květin se různilo, nastávající manželka je však musela natrhat vlastní rukou. Tento zvyk příliš zaváněl pohanstvím, byl tedy zpočátku odsuzován. Proti věncům ve 2. – 3. století vystupuje Tertulián: „tento zvyk odporuje přírodě, copak můžeme vidět květiny a cítit jejich vůni, když je máme ve vlasech?“³¹

²⁸ 1 K 11,3.

²⁹ Srov. tamtéž, s. 51-53.

³⁰ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 79.

³¹ TERTULLIAN, *Vojákův věnec*. In BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 54.

Postupně se ale věnec přestával spojovat s pohanstvím. Nejčastěji ho nevěstě nasazoval otec. Rituál měl tedy spíše světský charakter. Protože věnce byly hluboce zakotveny v tehdejších dějinách, bylo jim třeba dát křesťanskou interpretaci. V antice byly symbolem vítězství a svatý Jan Chrysostomus je vykládal jako triumf manželů nad tělesným pokušením.

Od 4. století ženicha a nevěstu věnčil oddávající kněz. Věnec se stal nejpřednějším rituálem byzantské svatby, stejně důležitým jako na Západě obřad zahalení.³²

³² Srov. tamtéž, s. 55.

2 Specifický vývoj křesťanské sňatkové liturgie na Západě

V mnohých národech najdeme mýty o přechodu volné lásky k legitimnímu svazku. V těchto případech se však jednalo o lidský zákon zavedený legendárním panovníkem či jiným společenským řádem.

V některých civilizacích má manželství posvátný charakter, v souvislosti s ním jsou uctívána božstva. Pouze v židovsko-křesťanské tradici však je této instituci připisován čistě božský původ.³³

Zpočátku se církve izolovala od světských svatebních obřadů. První koncily zdůrazňovaly, že svatba není záležitostí duchovních, a zakazovaly účast na svatebních hostinách. Původním křesťanským ideálem zůstalo panictví a cudnost. Svatební požehnání nepatřilo mezi křesťanské priority. I přesto se objevila historická svědectví osob, které vychvalovaly manželství či se obřadu dokonce účastnily.

Duchovní nebyli na svatby zváni jako výkonní kněží, ale jako významní hosté, pastýři společenství a důvěryhodní svědci. Postupně jejich autorita vedla k řízení svatebního obřadu a k „zajištění“ Boží přítomnosti. Na Západě se stalo závazným *uzavírat manželství v přítomnosti duchovního* až v 16. století.

Kleinheyer rozdělil vývoj obřadu sňatku do etap postupných přeměn, která probíhala regionálně různě rychle. Autor rozlišuje tyto zásadní přeměny:³⁴

- přechod udělovatele požehnání z otce rodiny na biskupa, popř. na kněze
- přechod od spojeného zahalení a žehnání týkajícího se výhradně samotné nevěsty k aktu, který se týkal celého páru
- přechod tohoto domácího aktu na místo veřejné a jeho konání při společné bohoslužbě spojené s eucharistickou modlitbou

³³ Srov. tamtéž, s. 10.

³⁴ Srov. KUNZLER, M. *Die Liturgie der Kirche*, s. 450.

Jak na Východě, tak i na Západě začínalo *formování křesťanského svatebního rituálu* ve 4. století. Spolupůsobily přitom rozmanité společenské tradice i předkřesťanská symbolika. Od počátku se snažila církev bránit výstřednostem a výslovně pohanským kultům. Za konstitutivní prvek manželství byla považována *oboustranná vůle k manželství*.³⁵

Od počátku církev rozeznávala *dva druhy manželství* – jedno v Ráji,³⁶ druhé po pádu a vyhnání. Manželství v Ráji bylo nazýváno manželstvím ustanoveným „k svému účelu“, tedy k rozmnožování lidského rodu a nikoli k uspokojení tehdy ještě nepojmenovaného libida. Po hříchu prvních lidí³⁷ do světa pronikl chtíč a bylo třeba ustanovit druhý typ manželství jako lék na slabosti těla. Křesťanské pojetí však v obou případech kladlo důraz na sexualitu – v rajském manželství ji popřelo, v manželství po vyhnání z Ráje ji vykoupilo z její hříšné podstaty.

Narozdíl od rozličných světových mytologií o manželství *výlučně židovství a křesťanství považuje manželství za Boží ustanovení* a nikoli za produkt civilizace. Pokud však jde o otázku uzavírání manželství, je třeba konstatovat velký rozdíl v pojetí v Izraeli a v jiných kulturách. V mnoha kulturách bylo uzavírání manželství náboženským aktem. Často stálo ve spojitosti s motivem „posvátné svatby“ (hierogamie): na pozadí dualisticky vykládané skutečnosti reprezentované mužským a ženským pólem, se manželství jeví jako akt kosmického smíření. Každé uzavření manželství budovalo mosty mezi protikladnými světy, zakládalo řád, sloužilo dobru příbuzenstva a kosmu, bylo proto slaveno kulticky. Nežřídka nacházela hierogamie svůj kultický výraz v sexuálním sjednocení s božstvem, které se uskutečnilo skrze zástupce (kněze, kněžku).

V nápadném kontrastu k tomu mělo manželství v Izraeli vyloženě profánní charakter. Starý zákon vypráví o velkých svatebních slavnostech a bohatých zvycích (srov. např. Tób 8,19n), ale uzavírání manželství zde není posvěcováno žádným náboženským aktem. Výslovně se varuje před sakrální prostitucí

³⁵ Srov. ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 286.

³⁶ Srov. Gn 1,27n.

³⁷ Srov. Gn 3,6n.

(srov. Dt 23,18n). V popředí stojí starost o potomstvo a je řeč i o něžnosti a erotice (srov. především Píseň písní, ale též Gn 24,67; 29,20; 1 S 18,20.28). Existence dvou pohlaví není nahlížena jako výraz rozpolcenosti kosmu, ale jako dar Tvůrce/Stvořitele (srov. Gn 1,27; 5,2), právě tak jako základní síla vzájemné přináležitosti a přitažlivosti (srov. Gn 2,21-24).³⁸

2.1 První prameny o manželství

Během prvních staletí existovalo v církvi přesvědčení, že manželský svazek spojený v Kristu je podle učení apoštolů *obrazem nejvyššího spojení mezi Kristem a církví*.³⁹

Z dochovaných pramenů, které popisují sňatky křesťanské obce v prvních staletích, můžeme jmenovat *dopis Diognetovi* z počátku 3. století. Zachycuje svědectví o křesťanech, kteří se žení a vdávají jako všichni ostatní. Ještě o století dříve řekl ve svých spisech sv. Ignác Antiochijský: „sluší se pro muže a ženy, kteří vstupují do manželského stavu, jejich svazek uzavřít a schválit biskupem, aby manželství bylo uzavřené v Pánu a ne z vášně.“⁴⁰

Prosazování manželství ovšem mělo v dějinách prvotní církve nelehkou úlohu. Zdůrazňoval se spíše zdrženlivý život a sexualita byla vnímána jako něco špatného.

Podle *Filóna Alexandrijského* je manželství diskreditováno sexuálním aktem, jenž způsobuje tělesnou rozkoš, zdroj všech nepravostí. Manželství tak odporuje svobodě ducha a je neslučitelné s mystickým životem.

³⁸ Srov. NOCKE, F. J. *Sakramententheologie*, s. 258 nn.

³⁹ Srov. JOUNEL, P. Die Ehe In MARTIMORT, A.-G. et al. (eds.) *Handbuch der Liturgiewissenschaft II. - Die übrigen Sakramente und die Sakramentalien, Die Heiligung der Zeit*. s. 129 – 145, zde s. 131-132.

⁴⁰ Srov. IGNÁC Z ANTIOCHIE, *Polyc 5,2*. In KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 80-81.

Velkou roli na vývoj křesťanské koncepce manželství měla také *apokalyptická literatura*, která vznikala od 2. stol. př. Kr. až do 2. stol. po Kr. V těchto spisech se popisovala blízkost konce světa a s tím spojené utrpení potomstva. *Eliášova Apokalypsa* lituje plodnou ženu, blahořečí pannám a neplodným, které počaly v nebi a ne na zemi. Podle rukopisů *esénské sekty* manželství vystavuje člověka nebezpečí, že se zaplete se silami zla, a nevyhnutelně jej pošpiňuje.

Svatý Jeroným prosazoval hierarchii stavů: nejvýše stojí panici a panny, potom zdrženliví, pak teprve manželé. Tento třetí manželský stav je přísně omezen. Sexuální styk je oprávněn jedině při plození potomků.

U apoštola *sv. Pavla* můžeme najít obě stanoviska, povoluje oženit se a provdat, ale i výslovně říká, že je pro muže lépe žít bez ženy.⁴¹ Vedle tohoto přístupu opěvuje i krásu manželství, jako obraz lásky Krista ke své církvi.⁴²

Výjimkou je *Lactantius*, který na počátku 4. století vidí v manželství lék proti nezdrženlivosti a ospravedlňuje styky i mimo plodná období. *Sv. Jan Chrysostomus* na konci téhož století říká, že jsou dva důvody k manželství: abychom žili počestně a abychom se stali otci.⁴³

Sv. Augustin „lékař křesťanského manželství“ na základě pozadí radikálních myšlenek prosazující panictví mluví ve svém traktátu „O dobrou manželství“ o ospravedlnění manželství. Svou reflexi shrnuje do tří pojmů: proles, fides a sacramentum (potomstvo, věrnost a svátost), přičemž tehdejší pojem sacramentum je myšlený jako překlad řeckého slova „mysterion“ tajemství.⁴⁴

⁴¹ Srov. 1 K 7,1.

⁴² Srov. Ef 5,22-33.

⁴³ BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 64.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 61-64.

2.2 Uzavírání manželství jako rodinná slavnost

Z *židovské praxe* se dozvídáme, že nutným předpokladem manželství bylo prokázání vzájemné vůle partnerů k manželství doprovázené předáním věna – „vzácných mincí“ – nevěště. Současně byla vystavena smlouva, která toto vše stvrdila.⁴⁵ Původně bylo uzavírání manželství rodinnou slavností, která se odehrávala v úzkém rodinném kruhu.

Další svědectví o průběhu svatby nám popisuje starozákonní kniha *Tobiáš*. Vyprávění hovoří o dohodě mezi otcem nevěsty a ženichem, předání nevěsty ženichovi, žehnací modlitbě, smlouvě a slavnostní hostině.

Jiné prameny poukazují na to, že židovská svatba začala v domě nevěsty, která ozdobená čekala na příchod svého ženicha. U svatební hostiny pronášel otec ženicha žehnací modlitbu nad párem. Po hostině byli doprovázeni do svatební ložnice. Slavnost často trvala sedm dní.⁴⁶

V *prvních staletích v Římě* svatbě předsedala starší důstojná žena uprostřed rodinného kruhu. Ta spojovala ruce obou partnerů. Původně tento důležitý právní akt prováděl otec nevěsty a ženich. Nevěsta byla ozdobena ohnivě rudým závojem a korunování věnci byli oba budoucí manželé. *Vlivem východní praxe* byla manželská smlouva podepsána svědky a zpečetěna.⁴⁷

2.3 Svatební žehnání a první sakramentáře

Sakramentáře jsou odvozeny od slova „sacramentum“ – „svátosti“. Jde tedy o knihy obsahující modlitby pro kněze nebo biskupa při příležitosti slavení mše svaté a při udělování svátostí. Avšak podrobnější pokyny – jak bohoslužbu konat,

⁴⁵ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 77.

⁴⁶ Srov. tamtéž, zde s. 78.

⁴⁷ Srov. tamtéž, zde s. 80.

jak svátosti udělovat – jsou zapsané v tzv. *Ordines Romani*. Tyto doplňují praktickou stránku liturgie.⁴⁸

Staletí 4. – 9. jsou charakteristická *koexistencí rodinných rituálů a církevních obřadů uzavírání manželství*. Zásadní bylo v církvi především požehnání a zahalení, pokud možno v rámci Eucharistie, přičemž princip svobodného rozhodnutí partnerů byl zásadní.⁴⁹

V těchto staletích je postupně zakládána struktura samostatného západního obřadu uzavírání manželství. Cennými prameny jsou sakramentáře, kde jsou zaznamenány vlastní prvky pro eucharistickou modlitbu spojenou se sňatkem, ale především požehnání v rámci slavnosti: *benedictio*, *velatio nuptialis*, modlitba nad nevěstou a později nad celým párem.⁵⁰

Od 4. století se v Římě objevuje svatební požehnání na svatém místě, kde hlavním rituálem je „*velatio*“, tedy zahalení. Zahalení se týkalo nejdříve nevěsty a mělo úzkou souvislost s požehnáním. Ze všech svatebních římských zvyků si právě tento obřad postupně získal liturgickou hodnotu: „jako se panna odevzdává svému jedinému ženichovi Ježíši Kristu, stejně i tak se žena v manželství spojuje s jedním mužem. Závoj přijímá(jí) z rukou církve na znamení manželské cudnosti a kázně“.⁵¹ Jiné pozdější sakramentáře hovoří i o možném příležitostném zahalení páru.

Požehnání svatebního páru můžeme najít ve starošpanělských *Liber ordinum*.⁵² Požehnání je modlitbou, ve které se celebrant nejprve obrací na Boha jako Tvůrce manželství, vzdává mu vděčnost za nádheru jeho díla. Teprve potom jej prosí, aby žehnal svým služebníkům a dovolil jim zazářit v nevinnosti,

⁴⁸ Srov. POLC, J. V. *Posvátá liturgie*, s. 65-74.

⁴⁹ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 91-92.

⁵⁰ Srov. tamtéž, zde s. 83.

⁵¹ JOUNEL, P. Die Ehe In MARTIMORT, A.-G. et al. (eds.) *Handbuch der Liturgiewissenschaft II.* - Die übrigen Sakramente und die Sakramentalien, Die Heiligung der Zeit. s. 129 – 145, zde s. 133.

⁵² Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 88.

kteřou si přináší do svého nového životního stavu.⁵³ V oblasti západní liturgie byl význam svatebního požehnání často zapomenut a nedoceněn z důvodu zvýšené pozornosti k projevu manželského souhlasu.⁵⁴

Náznaky žehnacích modlitby spatřujeme v popisu svatební scény, kde Reúel předává Tobiašovi svou dceru Sáru. „...Je ti dána podle ustanovení Mojžíšovy knihy... Nebeský Pán, ať vám dá zdar této noci, chlapče, a způsobí vám milosrdenství a pokoj... Měj ji za ženu a odveď ji k svému otci ve zdraví. A nebeský Bůh ať vás provází svým pokojem.“ (Tób 7,12n)

Se *sedmidílným svatebním požehnáním* se setkáváme v židovském svatebním obřadu. Z apokryfních skutčích Tomáše (1. pol. 3. stol. po Kr.) se dozvídáme o modlitbě apoštola nad novomanžely na přání krále. Je uskutečněna ve svatební síni.

Už staré římské sakramentáře, z nichž nejstarší je *sakramentář z Verony* (1. čtvrtina 7. stol.), obsahují text žehnacích modlitby nad manžely, která je součástí svatební mše. Modlitba je zřetelně strukturována do dvou částí. První, anamnetická část, je tvořena třemi oddíly, které vždy začínají oslovením „Bože“. V navazující vztahné větě je pak vysloven obsah anamnéze: stvořitelský plán Boží, manželská láska v souvislosti vztahu Krista a církve a neotřesitelná Boží věrnost i přes selhání člověka. Druhá, epikletická část, je tvořena pouze prosbami za nevěstu společně s vyjádřenými vlastnostmi starozákonních žen, které se často připomínaly jako ideální obraz manželky. Uspořádání formuláře připouští předpoklad, že svatební požehnání bylo udělováno až po závěrečné modlitbě. Na rozdíl od *sakramentáře gregoriánského*. Zde bylo požehnání udělováno po modlitbě Páně, před pozdravením pokoje, přesněji tedy po embolismu.⁵⁵

Ve *starogalském sakramentáři* ze 7. století je obsažen formulář týkající se problematiky opětovných sňatků, které se opírají o apoštolořovo dovolení.

⁵³ Srov. JOUNEL, P. Die Ehe In MARTIMORT, A.-G. et al. (eds.) *Handbuch der Liturgiewissenschaft II. - Die übrigen Sakramente und die Sakramentalien, Die Heiligung der Zeit.* s. 129 – 145, zde s. 134.

⁵⁴ Srov. KUNETKA, F. Laudatio matrimonii. *Teologický časopis*, s. 49 – 59, zde s. 49.

⁵⁵ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft, Teil 8, Sakramentliche Feiern II*, s. 67-156, zde s. 85.

(1 K 7,39) *Z oblasti mozarabských*, tedy neřímských liturgických pramenů na území dnešního Španělska, jsou cenná svědectví požehnání, která se celá vztahují na oba manžely.

Zde je příklad svatebního požehnání ze Starošpanělského sakramentáře:

„Snažně Tě, Pane svatý, Otče věčný, všemohoucí Bože, vzýváme nad těmito tvými služebníky N. a N.,... Dopřej své služebnici N., ať je oděna laskavostí Sáry,... Uděl svému služebníku N. své požehnání, jako jsi požehnal Abraháma, Izáka a Jákoba. Ať sestoupí na tyto služebníky...“⁵⁶

Z výše uvedeného textu je patrné, že v užívání svatebního požehnání (*benedictio nuptialis*) křesťanského starověku panovala poměrně velká různost. Požehnání mohlo být udělováno biskupem nebo knězem v domě nevěsty, mohlo být spojeno s obřadem *velatio*, konáno ve svatební den nebo více dní před sňatkem. Mohlo se týkat nevěsty nebo obou partnerů, mohlo být spojeno se mší, a to buď v závěru před propuštěním, nebo v obřadu přijímání.⁵⁷

Kromě výše zmíněného se objevují i *krátké prezidiální modlitby* typických pro slavení Eucharistie v souvislosti se sňatkem. Zajímavostí je, že jeden a ten stejný text figuruje jako modlitba dne a jindy jako modlitba závěrečná.

Sakramentář gelasiánský a gregoriánský nám uchovaly vlastní prefaci ke svatební mši, kterou málo změněnou převzal i Římský misál r. 1970.⁵⁸ V období prvních sakramentářů „*benedictio-velatio*“ bylo spíše čestným právem, než aby bylo pro všechny závazné. I přesto většina duchovních zastávala přijetí požehnání jako závaznou podmínku sňatku. Poprvé to dosvědčuje pro Řím papež Siricius (384-399), který říká, že je možné jen jednou, a to s pannou se oženit a k tomu je běžné přijmout od biskupa církevní požehnání.⁵⁹

⁵⁶ Srov. KUNETKA, F. *Laudatio matrimonii*. *Teologický časopis*, s. 49 – 59, zde s. 55.

⁵⁷ Srov. tamtéž, zde s. 49-55.

⁵⁸ Srov. KLEINHEYER, B. *Riten um Ehe und Familie*. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, *Sakramentliche Feiern II*, s. 67-156, zde s. 84.

⁵⁹ Srov. tamtéž, zde s. 91.

Naproti tomu můžeme nalézt v liturgických knihách z oblasti starošpanělské liturgie svatební modlitby pro ty, kteří již jednou oddáni byli, nebo pro jednoho z partnerů vstupujícího do druhého manželství. Požehnání však bylo uděleno jen bezúhonnému.⁶⁰

2.4 Výměna souhlasu „in facie ecclesiae“

Až v 9. století vnímá církev zřetelněji výzvu starat se o právní akty spojené s uzavíráním manželství, ovšem ani tehdy neměla v úmyslu domácí svatební rituál povýšit na úroveň liturgických úkonů. Zásadně vystupovala proti uzavírání tajných manželství a snažila se umožnit ženě svobodný souhlas k manželství. Na základě těchto okolností začala církev vyžadovat *veřejné uzavírání sňatku*.⁶¹

V *Normandii* se poprvé dochoval popis obřadu s liturgicky posvěceným vzájemným souhlasem. Aby byla umožněna účast co nejširší veřejnosti, už se nevěsta nepřiváděla do domu, ale před vstupní dveře kostela. Sňatek tak začal „tváří Božímu domu“. Vyjádření „před tváří církve“ se zpočátku vnímalo ve smyslu prostoru. Dva nejstarší obřady manželství „in facie ecclesiae“ nalezneme v *misálu z Renny* a v pontifikálu normandského opatství Lira.⁶²

V *misálu z Renny* (počátek 12. stol.) je zachycen tento následující „*obřad žehnání ženicha a nevěsty*“: Zvláštní svatební šaty zatím neexistovaly, proto si snoubenci oblékli, co mají nejkrásnějšího. Ceremonie měla dvě části. První část byla rodinnou záležitostí, ale odehrávala se už na prostranství před kostelem. Kněz byl oblečen do alby a štóly a před dveřmi kostela nejprve pokropil svěcenou vodou přítomný lid. Následovaly otázky zkoumající vzájemnou vůli manželství a případné překážky (příbuzenství zapovězeného stupně), svobodu manželů a poučení o životě v manželství podle Božího zákona. Dále kněz vyzýval rodiče nevěsty, aby svou dceru předali ženichovi. Následně byl ženich povinen předat

⁶⁰ Srov. tamtéž, zde s. 90-91.

⁶¹ Srov. tamtéž, zde s. 138.

⁶² Srov. tamtéž, zde s. 138.

svatební dar své nastávající manželce. Byla přečtena svatební smlouva a nevěstě nasazen posvěcený zlatý či stříbrný prsten na pravou ruku. Obřad před kostelem byl uzavřen požehnáním kněze.⁶³

Ve druhé části začínala mše. Kněz vstoupil do kostela za zpěvu Žalmu 128, který žehná zbožnému muži a dává mu plodnou ženu. Ostatní jej následovali. Začala zpívaná mše svaté Trojice.⁶⁴ Svatební pár přinesl hořící svíce jako obětní dar. Před pozdravením pokoje, přesněji po modlitbě Otče náš a embolismu, kněz zahalil manžele závojem, žehnal je a udělil ženichovi polibek pokoje a ten ženich dál předal své manželce.⁶⁵ Podle misálu ze severofrancouzského města Rennes z počátku 12. století vznikaly četné obřady i v jiných zemích.⁶⁶

2.5 Církevní sňatky ve vrcholném středověku

Se středověkem byl úzce spjat feudální systém. Atmosféra doby nebyla nakloněna k diskusi o svátostech. V popředí byly diskuse okolo předávání léna. Ve feudální praxi šlechta nestála o nekonečné kouskování pozemků, které právě souviselo i se sňatky.

Z toho často vyplynulo, že slavnostní sňatek (tedy sňatek oficiální) byl vyhrazen pouze nejstaršímu synovi. Mladší, pokud nevstoupili do řádu, se museli spokojit s méně vznešenými či méně trvalými svazky. Sexualita se tak začala hojně ventilovat mimo řádné manželství, přesněji v konkubinátech a pletkách se služkami.⁶⁷

⁶³ Srov. ADAM, A. *Grundriss Liturgie*, s. 207.

⁶⁴ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 76.

⁶⁵ Srov. JOUNEL, P. Die Ehe In MARTIMORT, A.-G. et al. (eds.) *Handbuch der Liturgiewissenschaft II. - Die übrigen Sakramente und die Sakramentalien, Die Heiligung der Zeit*. s. 129 – 145, zde s. 139.

⁶⁶ Srov. ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 286-287.

⁶⁷ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 79.

2.5.1 Manželství na Lateránském sněmu

Legislativní vlna v letech v 11. – 13. století musela bojovat s množstvím sekt, které ztotožňovaly manželství se smilstvem (sekta katarů). Roku 1215 se konal *Čtvrtý lateránský sněm* upravující zákonnou oblast manželství. Nařizoval výhradně svatby veřejné, řádně ohlášené v trojích ohláškách v kostele, jimž požehná farář z příslušné farnosti. Tajné sňatky však ještě nebyly definitivně uznány za neplatné. K řadě z nich se církev chovala ještě velmi shovívavě. Koncil musel i připomenout, že *i manželé jsou povolání k věčné blaženosti* stejně jako lidé zasvěceni zcela Bohu.

Tyto nové zákony otevřely cestu k *obnovení sňatků na etapy* a to tím, že se znovu začaly v praxi více uplatňovat zásnuby. Francouzští teologové jako první začali rozlišovat *consensus de futuro* – souhlas do budoucna (při zásnubách) a *consensus de praesenti* – souhlas do přítomnosti (samotné oddavky). Slovo do budoucna bylo možné zrušit ze závažných důvodů povolením biskupským soudem. Velmi brzy však těchto „sňatků na etapy“ bylo zneužíváno, protože příslib manželství (zasnoubení) nemělo žádnou závaznou formu a těžko se rozlišovalo vážné zasnoubení od jakéhosi žertování.⁶⁸

2.5.2 Souhlas jako nutná podmínka manželství

Až do 12. století se manželství neobjevovalo na seznamu svátostí. Roku 1234 bylo *manželství potvrzeno dekretálií Řehoře IX*. Už tehdy se svátost manželství vnímala jako znamení zvláštní Boží milosti umožňující naplnění božského zákona a účinné pomoci při obtížích ve spolužití páru.

Svátost však předpokládala určité kněžské rituály, které však v manželství nebyly samy sebou. Z počátku se zdálo, že by tímto aktem mohlo být požehnání, ale ŘK církev jej ve středověku udělovala jen některým. Důvodem byly často

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 106-109.

neúměrné požadavky na čistotu novomanželů a v pozdější době byly obavy, aby se „nezastínilo“ nutné *prvenství oboustranného souhlasu manželů*.

Tento souhlas byl do Tridentského koncilu jedinou nutnou podmínkou manželství. Sv. Tomáš Akvinský vyvozuje, že právě požehnání je jen jakýmsi „doplňkem“ vyžadovaným ad honestatem – tedy k počestnosti manželství.⁶⁹

2.5.3 Svrchovaná moc paterfamilias

Velkou roli při sňatku hrál otec nevěsty, který často přispěl k „nešťastně provdané dceři“, aby zajistil větší míru svého majetku. Římský konsensualismus, jenž zakládá manželství na oboustranném souhlasu, byl do značné míry omezen svrchovanou mocí paterfamilias, tedy samotným otcem rodiny.

Církev tak více začala bojovat proti otcovské autoritě v manželských záležitostech. Hlásala nutnost oboustranného souhlasu. Ve 12. století, kdy si církev vyhradila výlučnou zodpovědnost za sňatky, se ověřování souhlasu snoubenců objevilo také v liturgických obřadech.⁷⁰

2.5.4 Role kněze

Dvanácté století bylo tedy poznamenáno postupným přechodem od sňatku vnuceného rodiči ke sňatku konsensuálnímu. Podle prvních liturgických předpisů z 12. století byl *přítomen sňatku i kněz*, který sice přímo nezasahoval, ale byl privilegovaným svědkem, který spojení snoubenců potvrdil. Kněz dohlížel, aby se sňatek uzavřel podle církevních předpisů, zejména prověřoval souhlas ženicha a nevěsty. Postupně, kněz zaujal místo otce a on sám předával nevěstu ženichovi. Rouenský misál ze 13. století zachycuje předání nevěsty způsobem, že nevěsta je

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 104.

⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 95.

otcem předána ženichovi, ten ji ihned předá knězi a ten ji vzápětí vrací a odevzdává opět ženichovi.

Koncem středověku už pak běžně kněz předával nevěstu, spojil ruce manželů a ověřil jejich souhlas. Tímto vývojem prošly jednotlivé kraje v různé době. Ve Francii si některé diecéze původní formu odevzdání nevěsty ženichovi jejím otcem uchovaly až do 16. století. Z původní praxe, kdy odevzdával nevěstu ženichovi její otec, nám dodnes zůstal zvyk, kdy nevěsta přichází do kostela zavěšena do svého nejbližšího příbuzného.⁷¹

2.5.5 Od „pasivního“ k „aktivnímu“ oddání

V opatství Saint-Victor v Paříži ve 14. století bylo předepsáno toto:

„Necht' se žena předává následujícím způsobem: kněz uchopí obě pravé ruce a spojí je tak, jako se spojují ruce k přísaze. Potom kněz řekne: Bratře N., chceš tuto ženu N. za manželku? Ženich necht' odpoví ano. Dávám ti ji, aby sis ji ponechal ve zdraví i v nemoci jako právoplatnou ženu, a abys jí zachoval věrnost, jak k tomu nabádá náš Pán, jak to stvrzuje svatý Pavel a dodržuje církev svatá. Souhlasíš? Necht' odpoví ano. Kněz se pak stejně zeptá i ženy, zda jej chce za manžela, jak bylo řečeno výše“.⁷² Toto bylo stádium „*pasivního oddání*“: kněz se táže a snoubenci pouze přisvědčí.

Postupným vývojem došlo k „*aktivnímu oddání*“, kdy nastal mezi snoubenci opravdový dialog. Avignonský rituál z let 1363 – 1368 popisuje obřad, při kterém ženich i nevěsta odříkávají formule bez zásahu kněze a sami si také podávají ruce. Ženu už manželovi nedával otec ani kněz, ale oni sami se navzájem dávali jeden druhému. Tento dialog se definitivně prosadil až v 17. století. Při oboustranném přitakání se jako první oddával muž své ženě.

Učení o konsensualismu, podle něhož byl jedinou podstatou sňatku a předmětem svátosti oboustranný souhlas, přetrvalo až do naší doby, přestože

⁷¹ Srov. tamtéž, s. 97-98.

⁷² Tamtéž, s. 97.

Tridentský koncil zavedl jako podmínku přítomnost kněze. Ten je však pouze privilegovaným svědkem, ne oddávajícím.

Skutečně jednajícím osobami jsou manželé: farář už neodevzdává ženu, ale spojuje oba (coniungo). Dnešní pojetí vzniku křesťanského manželství mluví jasně o aktivním oddání: „Manželství je vytvářeno souhlasem stran zákonně projeveným mezi osobami právně způsobilými; žádná lidská moc nemůže tento souhlas nahradit.“, podle CIC 1057 § 1. z roku 1983.⁷³

2.6 Nerozlučitelnost manželství – dějinný vývoj teorie

Sňatek je podle *Písma svatého* nerozlučitelný, neboť muž a žena se stávají jediným tělem (Gn 2,24). Dalším podpůrným místem této nerozlučitelnosti je pasáž z Matoušova evangelia, ve které k Ježíšovi přistupují farizeové s otázkou ohledně propuštění manželky. Na tomto místě Ježíš zdůrazňuje, že „už nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ (Mt 19,6)

První křesťanští císaři rozvod tolerovali pro těžké zavinění a Honorius v 5. století i pro zavinění lehké, přičemž žena často byla v těchto otázkách znevýhodněna oproti manželovi. V případě těžkého manželova zavinění se mohla žena provdat až po pěti letech, manžel za stejných okolností se mohl znovu oženit ihned. V rámci světského práva se rozvod oznamoval na oficiálním shromáždění před hrabětem. Jednalo se často o smírné konstatování rozchodu, který musel být povinně odůvodněn podle zákonných ustanovení.

Církevní legislativa byla v těchto otázkách nejednoznačná a často rozkolísaná. Některé koncily povolovaly rozvod a nové manželství za vážných okolností, jinými hrozilo rozvedeným tresty a exkomunikace. Bylo to nutné období hledání hranic Kristova zákazu. S tím souviselo pochopení tzv. *Matoušových vsuvek* (Mt 5,32 a 19,9) – tj. míst, kde Kristus zakazuje rozvod mimo případ smilstva. Ve středověku v západní Evropě se vnímala autenticita

⁷³ Srov. tamtéž, s. 97-99.

těchto vsuvek. Mnohé spisy autorů rozvod na základě nevěry v takovém případě ukládaly i za povinnost. Sv. Augustin ho připouští, ale nevnucuje. Tehdy se rozumělo, že na základě vzorce, že muž a žena tvoří „jedno tělo“, se stává hříšné tělo i druhého z partnerů.

Dalším místem, kdy se Nový zákon zabývá nerozlučitelností manželství je tzv. „*Pavlovo privilegium*“.⁷⁴ Sv. Pavel dovoluje nově pokřtěnému po svatbě opustit pohanského partnera a uzavřít sňatek nový, ale jen tehdy, je-li mu bráněno ve víře.

Postupně však církve začala hlásat *striktní nerozlučitelnost manželství* i v případech cizoložství. Tak se dělo i v případech dlouhé nepřítomnosti jednoho z manželů (uvězněný, nezvěstný), nemoci (malomocenství), i když mnohé církevní sněmy rozvod v souvislosti s těmito případy umožňovaly.

Koncem 11. století jedině biskupské soudy povolovaly rozlučku muže a ženy a to jen ve velmi omezených případech. Počínaje 13. stoletím začal kanonický slovník zřetelně rozlišovat *pojmy – rozlučku, rozvod a anulaci sňatku*. Nový sňatek po rozvodu náboženské autority neumožňovaly. Při rozluce od stolu, lože či majetkového společenství zůstávalo manželské pouto zachováno, a tedy nový sňatek nepřipadal taktéž v úvahu. Při anulaci bylo možné uzavřít nový sňatek, protože ten minulý fakticky neexistoval. Zrušil se tak sňatek pro neplatnost.

Výčet *překážek*, které by manželství následně anulovaly se často různily v jednotlivých diecézích. Některé z nich byly pro zrušení manželství snadno dosažitelné. Příkladem byla anulace pramenící ze zapovězeného sňatku v zakázaném stupni příbuzenství a případ manželovy impotence před uzavřením sňatku. Tato překážka se upřesňovala v dějinách na základě učení italské a francouzské právníkové školy. Italská rozlišovala sňatek započatý – vzájemným souhlasem a sňatek naplněný – konzumovaný. „První“ sňatek bylo možné rozloučit. Ovšem naplnění sňatku bránila impotence. Francouzská škola Sierra Lombarda rozlišovala jen „slovo do budoucna“ (zásnuby) a „slovo pro přítomnost“ (výměna souhlasu). Na rozdíl od zásnub byla tato výměna

⁷⁴ Srov. CIC 1143 § 1.

neodvolatelná. Teorie impotence dozrála koncem 12. století a byla rozšířena i na ženskou nemohoucnost. Tyto okolnosti u muže a ženy však musely předcházet už samotnému sňatku.⁷⁵

Podle CIC z r. 1983 „Neschopnost k souloži, předchozí a trvalá, ať na straně muže nebo ženy, ať absolutní nebo relativní, zneplatňuje manželství co do jeho podstaty.“⁷⁶

2.7 Mezi Tridentským koncilem a Druhým vatikánským koncillem – církevní manželství v novověku

Na *Tridentském koncilu* bylo prvořadným úkolem učení církve, až potom disciplína. V souvislosti s reformačním hnutím se mluvilo i o liturgickém jazyku. Zatímco v reformovaných náboženských obcích byla latina z kultu vytlačována, došlo na koncilu k uznání, že liturgie sama v sobě není vázána na žádný jazyk.

Nehájil tedy výlučnost latiny, ale za daných okolností nejednotnosti liturgie nemínila ještě liturgický jazyk měnit.⁷⁷ Dvacátým čtvrtým zasedáním, jež trvalo po celý rok 1563, se dospělo 11. listopadu k vyhlášení dvanácti kánonů a „*dekretu o sňatkové reformě*“ čítající deset kapitol.

Dekret se často nazývá podle svého prvního slova „*Tametsi*“ (zatímco). Dekret stanovil závaznou (kanonickou) podobu slavnostního sňatku. Budoucí manželé musí zřetelně vyjádřit svou vůli k manželství před příslušným oddávajícím. Manželství tímto způsobem neuzavřená jsou automaticky neplatná.⁷⁸

Tento dekret dále zavádí teologicky nesprávnou *formuli* „*Spojuji vás v manželství*“, kterou má vyslovit kněz po vyslechnutí souhlasu obou manželů.⁷⁹

⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 124-137.

⁷⁶ CIC 1084, § 1.

⁷⁷ Srov. POLC, J. V. *Posvátná liturgie*, s. 111-113.

⁷⁸ Srov. JOUNEL, P. Die Ehe In MARTIMORT, A.-G. et al. (eds.) *Handbuch der Liturgiewissenschaft II. - Die übrigen Sakramente und die Sakramentalien, Die Heiligung der Zeit*. s. 129 – 145, zde s. 113.

⁷⁹ Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 171-173.

Liturgická reforma Tridentského koncilu byla ukončena vydáním dalších liturgických knih, z nichž jednou z nich byl v roce 1614 *Římský rituál*⁸⁰, upravující mimo jiné i obřad uzavírání sňatku.

V tomto období panovala velká nejednotnost ve struktuře obřadu v různých oblastech Evropy. Jednotný formulář obřadu zachycuje v r. 1612 *rituál z Freisingru*, postupně se formy obřadu objevují i v jiných částech německých biskupství. Právě tento rituál popisuje poprvé úkon kněze, který ovine štólou podané ruce páru, čímž tak stvrdí vzájemné závazky manželů.

U *předání prstenu* panovala také velká nejednotvárnost. Někdy se prsten předával jen nevěstě, ale v některých obřadech docházelo i ke vzájemné výměně prstenů (v r. 1842 ve Speyeru). Prsten se předával po požehnání nevěstě, nebo bezprostředně po vyjádření vzájemné vůle k manželství.

Počínaje 16. stoletím se začal upevňovat slovní obsah obřadů, který pak postupně přejímaly diecéze. Svatební požehnání bylo často udělováno až po mši svaté.⁸¹

V *období renesance* byl jednomyslnou církevně uznávanou doktrínou v oblasti manželství *konsensualismus* převzatý z římského práva. Ovšem tento souhlas neměl prvořadou platnost ve vyšších společenských kruzích. Zde stále ovlivňovali faktickou podobu sňatku svých dětí rodiče. Ti v častých případech rozhodovali, s kým jejich děti sňatek uzavřou.

Ožehavou otázkou bylo i *rozloučení manželství*. Na jedné straně stál humanismus, který v antickém právu a morálce znovu objevil pojetí manželství. Na straně druhé stáli protestantští teologové odmítající církevní legislativu, týkající se manželství, a berou v úvahu pouze biblická přikázání.

Erasmus Rotterdamský na základě Matoušových vsuvek říká, že cizoložství napadá samu podstatu manželství a žena skrze ni přestává být manželkou. Ve svých komentářích se dotýká i textů apoštola Pavla a klade si otázku, zda je manželství svátostí i v případech, kdy je žena neplodná anebo je-li muž závislý

⁸⁰ Srov. POLC, J. V. *Posvátná liturgie*, s. 116.

⁸¹ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 116.

na alkoholu. Je tento případ ještě stále podobenstvím Kristova sňatku s církví? Podle něj není nerozlučitelnost manželství Božím zákonem.

I další humanističtí myslitelé napadají nerozlučitelnost manželství. *Montaigne* přirovnává manželství k „trhu, kde je volný jen vstup“ a podotýká, že původní římská manželství přetrvávala tak dlouho ve vzájemné úctě díky oboustranné svobodě k rozvodu. Další myslitelé byli velkými zastánci nadvlády manželů a oživovali starověkou přísnost vůči ženám.

Protestantské stanovisko v otázkách rozvodu plně zahrnovalo případy vycházející z Nového Zákona (Matoušovy vsuvky, privilegium sv. Pavla). Připouštělo tedy rozvod i nový sňatek v případech cizoložství. *M. Luther* Pavlovo privilegium rozšířil i o možnost rozvodu pro opuštění společné domácnosti (dlouhodobá nepřítomnost) a zavrhl rozvod pro impotenci a odmítnutí manželské povinnosti ve svazku již dříve završeném.

V myšlenkách protestantů se však objevovaly i jiné důvody k rozvodu. *Melchior King* připouští důvody bezbožnosti (zanedbání náboženských povinností) a pokusy o vraždu partnera. Ten z manželů, který rozvod nezavinil se může pak znovu oženit či provdat.⁸²

Diskusi otázky potlačení tajných sňatků posílil *nález sbírky konciliárních spisů publikované r. 1530*. V ní byl i obsažen dopis papeže Evarista (z konce 1. století), který výslovně odsuzoval tajné sňatky. Tento dopis byl bohužel podvržený, ale v 16. století se pokládal za pravý. Dopis byl poprvé zmíněn na provinciálním koncilu v Kolíně nad Rýnem roku 1536. Jan Gropper ještě před koncilem vydal roku 1545 „Příručku křesťanských institucí“, ve které argumentoval na základě pseudo-Evaristova dopisu na neplatnost tajných sňatků. Docházelo k nim spíše z lásky než kvůli Bohu. Podle jeho názoru tak nemohla vzniknout svátost, protože manželskému slibu chyběl „náboženský rozměr“.

Postupně sílily nátlaky vůči církvi na postoj v otázce těchto tajných sňatků. Roku 1563 se tato oblast dostala na jednání Tridentského koncilu a rozhodnutím

⁸² Srov. BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 146-149.

bylo, že jedním ze svědků bude kněz, který tak bude mít roli privilegovaného svědka.

Ve Francii králové nepovažovali za nutné zveřejnit dekry Tridentského koncilu, snažili se tak dát najevo svou nezávislost. Nahradily je předpisy Jindřicha III., vydané r. 1579. Podle nich musely platně uzavřenému sňatku předcházet troje ohlášky a sňatek musel být vykonán v přítomnosti kněze a čtyř svědků. Ve Francii proto často docházelo k tomu, že kněz musel požehnat sňatku i proti své vůli. Bylo mu fyzicky znemožněno jakékoliv opačné jednání.⁸³

2.7.1 Příklad svatby v Mětách kolem roku 1550

Kněz přivítal snoubence před kostelem za zpěvu žalmu, po němž následovala krátká modlitba. Celý zbytek obřadu se už odehrával uvnitř kostela. Nevěsta se pomodlila na kolenou před oltářem, políbila jej a vrátila se na místo. Kněz začal zpívat mši Ducha Svatého.

Po ofertoriu přistoupili budoucí manželé k oltáři, muž napravo, žena vlevo. Farář spojil jejich ruce nad chlebem a vínem a ženich pronesl svůj slib: „Já, N., si беру zde přítomnou N. za svou právoplatnou ženu a manželku, a slibuji jí na víru svého těla, na chléb, víno a svátosti naší matky církve svaté, že ji neopustím až do konce svých dnů pro žádnou krásnější, lepší, horší ani stejně dobrou; a nikdy ji nenechám trpět nedostatkem darů, jimiž mě obdařil a obdaří Bůh, pokud to bude v mých silách. K tomu mi dopomáhej Bůh.“⁸⁴

Úloha nevěsty byla stručnější. Když se jí kněz otázel: „Má milá, slyšela jste sliby, které vám učinil N. Přijímáte je, a slibujete mu totéž?“ – odpověděla pouze „ano“. Poté je farář oddával slovy: „Spojuji vás ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.“

Mše pokračovala dále. Po přijímání se manželé vrátili k oltáři, kde kněz požehnal snubnímu prstenu a pokropil jej svěcenou vodou. Manžel jej pak navlékl

⁸³ Srov. tamtéž, s. 164-175.

⁸⁴ Tamtéž, s. 142.

na levý prostředníček své ženy: „Tímto prstenem tě činím svou ženou, dávám ti svůj majetek, daruji ti své tělo. Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.“⁸⁵

Potom manželé zpívali *Veni Creator*, následovalo prastaré Boží požehnání Abraháma, Izáka a Jákoba, další modlitba a čtyři požehnání. Večer kněz přišel požehnat manželskému loži.⁸⁶

2.7.2 Další důležité dokumenty ovlivňující liturgii sňatku

Po dokumentech vzešlých z Tridentského koncilu a před zahájením Druhého vatikánského koncilu uvedme ještě některé dokumenty, které vznikly v „mezidobí“ a týkají se církevního sňatku.

2.7.2.1 Dekret z roku 1920

České duchovenstvo žádalo v Římě povolení konat liturgii v češtině. V té době se už ojediněle začalo užívat českých překladů latinského Římského misálu i při veřejných bohoslužbách. Záminkou tohoto požadavku byla snaha o obnovu v duchu starých husitských národních tradic. Na tuto žádost římská Kongregace koncilu udělala v dekretu z 21. května 1920 některé ústupky. Bylo povoleno užívání lidové řeči i ve svatebních obřadech.⁸⁷

Důsledkem bylo, že ve svatebním obřadu byly v lidové řeči (češtině) tyto následující prvky: dvě zjišťovací otázky, týkající se svobody rozhodnutí a nerozlučnosti manželství a vzájemný manželský slib, následná stvrzující modlitba kněze. Prohlášení „Co Bůh spojil, to člověk nerozlučuj!“ bylo řečeno i v latině. Modlitba po Otčenáši – česky. Požehnání prstenů – latinsky, následné

⁸⁵ Tamtéž, s. 142.

⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 142.

⁸⁷ Srov. POLC, J. V. *Posvátná liturgie*, s. 171-172.

modlitby – česky. Velká žehnací modlitba nad nevěstou a ženichem zůstala i nadále v latině.⁸⁸

2.7.2.2 Encyklika Mediator Dei

V tomto dokumentu o posvátné liturgii papeže Pia XII. z 20. listopadu 1947 byly poprvé uznány snahy liturgického hnutí. Na liturgii se už nepohlíželo jako na „sbírku zákonů a předpisů“ (čl. 25), ale jako na nejvnitřnější život církve. Encyklika podpořila rozvoj reformního hnutí, jehož uznání došlo na Druhém vatikánském koncilu.⁸⁹ Snažila se o větší srozumitelnost liturgie věřícímu lidu.

Popisuje, že používání lidové řeči v obřadech může být pro lid velmi užitečné. V souvislosti s tím však i varuje před tím, že je vždy potřeba v tomto případě schválení Apoštolského stolce.⁹⁰

2.7.2.3 Collectio Rituum

V roce 1950 byly vydány v německých diecézích společné svatební obřady. Vznikl tak nový ritus zdůrazňující úlohu konstitutivního souhlasu a svobodného partnerství muže a ženy. Tento německý rituál natrvalo ovlivnil pokoncilní vzorový Římský ritus.⁹¹

⁸⁸ Srov. *Manuale rituum*, s. 70-78.

⁸⁹ Srov. BERGER, R. *Liturgický slovník*, s. 267-268, heslo „Mediator Dei“

⁹⁰ Srov. PIUS XII. *Mediator Dei – o posvátné liturgii*, s. 36.

⁹¹ Srov. ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 288.

2.8 Svátost manželství na Druhém vatikánském koncilu

V otázce projednávání svátosti manželství se sešlo na jednání koncilu více návrhů k úpravě obřadu svátosti manželství. Jihoameričtí biskupové vyjadřovali své výhrady vůči jeho slavení během mše svaté, pro příliš dlouhé trvání.

K užívané formuli „Já vás spojuji v manželství“ se vyjádřil argentinský biskup. Nesprávnost formule zdůvodňoval tím, že svátost manželství si udílejí snoubenci *vzájemným souhlasem*. Na základě tohoto argumentu navrhl jiné znění formule a to následovně: „Jsem svědkem vašeho souhlasu“. Dalším požadavkem bylo, aby se účast snoubenců neomezovala pouze na projev souhlasu.

Důležitý byl důraz na *požehnání*, které se doposud udělovalo pouze nevěstě. Navrženo bylo, aby se tento prvek upravil způsobem, ve kterém by se požehnání týkalo obou manželů. Celkově měl obřad klást důležitost na rodinný život a vzájemnou rovnost manželů.⁹²

Cenným dokumentem v oblasti liturgie byla *Konstituce o posvátné liturgii (Sacrosanctum concilium)*, která shrnuje požadavky k potřebné obnově liturgie a mimo jiné se v několika článcích zmiňuje o liturgii svátosti manželství.

V článku 63 se uvádí zásadní rozhodnutí, které má velký význam pro udílení svátostí. Zásadním je ustanovení, že je možné *užívat národního jazyka* při udělování svátostí. Tímto padl dlouho hájený princip, že svátostná slova mají být zahalena pláštěm posvátné řeči, když působí neviditelnou milost.⁹³

Došlo v něm k výslovnému požadavku přepracování svatebního obřadu v Římském rituálu s cílem zřetelnějšího vyjádření milosti svátosti a naléhavého určení úlohy manželů.⁹⁴ SC v 77. článku říká dále, že je chvályhodné při uzavírání sňatku zvyklosti a obřady zachovat. Pak je zde poukázáno na pravomoc příslušné územní církevní autority vypracovat vlastní obřad, který by odpovídal místním a národním zvyklostem (čl. 63). Článek 78 výrazně doporučuje, aby se oddávky zpravidla konaly ve mši po evangeliu a homilii. Doporučuje také úpravu

⁹² Srov. POLC, J.-V. *Posvátná liturgie*, s. 262-263.

⁹³ Srov. tamtéž, s. 382-383.

⁹⁴ Srov. ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 288.

„požehnání nevěsty“. Smyslem úpravy bylo zdůraznění stejné povinnosti vzájemné věrnosti pro oba manžele. Požehnání je možné provést v lidové řeči. (Srov. SC 78) Na základě tohoto dokumentu vznikly *nové obnovené obřady pro liturgii sňatku*.

2.8.1 Obnovené obřady po Druhém vatikánském koncilu

Obnovené obřady byly vydány pod titulem „*Ordo celebrandi matrimonium*“ 19. března 1969. Česká liturgická komise pak na jejich podkladě vydala 24. února 1970 *návrh českého Obřadu uzavírání sňatku*.

Po nějakou dobu byly tyto obřady zkoušeny v praxi a Kongregace pro bohoslužby předložený text dne 27. srpna 1970 potvrdila a dovolila, aby byl vydán jako liturgický text.⁹⁵ Tyto obřady byly závazné až do počátku účinnosti druhého vydání svatebních obřadů.

2.8.2 Druhé vydání svatebních obřadů

Ve druhém vzorovém vydání (editio typica altera - 1990) jsou svatební obřady bohatší v úvodu (o články k přípravě manželství), v jednotlivých obřadech a modlitbách. Současně se do něj zavedly i změny vyplývající z norem Kodexu kanonického práva vyhlášeného v roce 1983.

Na základě latinské předlohy bylo připraveno *druhé vydání v českém jazyce*, které bylo potvrzené Kongregací pro bohoslužbu a dohled nad udělováním svátostí 7. října 2005. Nahradilo tak dřívější texty Svatebních obřadů. Tyto bohatší svatební obřady vstoupily v účinnost 1. ledna 2008.⁹⁶

Oproti prvnímu vydání je *úvodní modlitba* – oslovení budoucích novomanželů – ve slavnostnějším a radostnějším tónu. Není zde tak silně

⁹⁵ Srov. *Svatební obřady*, 1971, s. 5.

⁹⁶ Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 5.

zdůrazněna lidská slabost, hříšnost a nedostatečnost.⁹⁷ Navíc je zde možný výběr ze dvou modliteb, které zřetelně poukazují na aspekt spojení s celou církví, významné úlohy Božího slova a prosby o Boží pomoc a ochranu.

Formulář je obohacen o úvodní modlitbu na začátku vlastního svatebního obřadu s připomínkou, že Kristus žehná jejich lásce a chce manžele zahrnout milostí svátosti manželství. *Vzájemný slib* je zde rozšířen o další možnou formuli, kde se zdůrazňuje zachování věrnosti v časech dobrých i zlých, ve zdraví i nemoci, v hojnosti i nedostatku.⁹⁸

Výslovné „potvrzení řádně uzavřeného manželství“⁹⁹ je upraveno na „přijetí vzájemného souhlasu“ knězem s prosbou, aby Bůh upevnil slib a naplnil novomanžele svým požehnáním. I zde je bohatší výběr o další formuli přijetí slibu inspirována starozákonním požehnáním. *Přímluvy, modlitba za manžele* po Otčenáši jsou zde zastoupeny daleko širším výběrem.¹⁰⁰

⁹⁷ Srov. *Svatební obřady*, 1971, s. 11.

⁹⁸ Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 24-27.

⁹⁹ Srov. *Svatební obřady*, 1971, s. 13.

¹⁰⁰ Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 27-33.

3 Specifický vývoj křesťanské sňatkové liturgie na Východě

Až po velkém schizmatu v roce 1054 se začaly právní a liturgické předpisy v oblasti uzavírání manželství rozvíjet na Východě odlišně od západního křesťanského světa. K tomuto rozdělení však nedošlo naráz, ale šlo o dlouhodobý proces.

Roku 330 učinil Konstantin město na Bosporu hlavním městem Východní římské říše. Již od začátku se mu čestným titulem říkalo „Nový Řím“. Nejvyššího významu dosahovala Konstantinopol v souvislosti se sídlem císařů, kteří zde měli rozhodující církevní funkci ve větší míře než na Západě. Na koncilu roku 381 byl definován právní nárok, že „konstantinopolský biskup má mít čestné místo hned po biskupu římském“.¹⁰¹ Konstantinopol se postupně stala druhým biskupským stolcem. Odcizení mezi Západem a Východem narůstalo. Spolu s kulturou se i kult a způsob života navzájem vzdalovaly.

Roku 800 vsadil papež Lev III. franskému panovníkovi Karlu Velikému na hlavu císařskou korunu, v tomto Východ spatřoval zradu. Dalšími etapami na cestě k definitivnímu církevnímu rozkolu byly spory o obrazy. Od počátku 11. století se papežovo jméno už nenachází v liturgii PCBR.¹⁰²

V 9. století reagoval výslovně papež Mikuláš I. na situaci v Řecku s poukazem, že tamější právní situace a rituály jsou jiné než v Římě. Na Východě se více angažovala císařská vláda do záležitostí uzavírání manželství.¹⁰³

¹⁰¹ NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 83.

¹⁰² Srov. tamtéž, s. 83-84.

¹⁰³ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 94-95.

3.1 První staletí

Již od prvních staletí se snažila církev manželství upravovat do souladu s novozákonním učením. Začaly se odsuzovat formy manželství mezi příbuznými, soužití v konkubinátu. Sv. Ignác Bohonosce v Listě Polykarpovi Smyrnenskému píše, že budoucí manželé musí vstupovat se souhlasem biskupa, aby manželství bylo v Pánu a ne z vášně.¹⁰⁴ Podle svědectví Tertulliana (160-220) se sňatek uzavíral před tvářmi církve, posvěcoval se modlitbou a stvrzoval se Eucharistií.

Až koncem 4. století začala církev příměji zasahovat do manželství svých věřících. Dopomohla k tomu původní východní praxe zásnub se závdavkami. Uskutečňovaly se prostřednictvím předání prstenu, políbení a společného spojení rukou.

Ještě z dřívější doby jsou známá svědectví potvrzující slavnostní požehnání manželům a nasazení svatební koruny knězem. Již od 4. století je v Egyptě uskutečňována praxe předání nevěsty ženichovi a spojení jejich rukou prostřednictvím biskupa nebo kněze. V této době byli již *biskupové často zvaní*, aby předsedali těmto slavnostem. Tyto skutečnosti zachycují dopisy sv. Řehoře Naziánského (329-390), ale i sv. Jana Chrysostoma, který se i proslavil vysoce asketickým významem samotné korunovace. Říká, že manželům se koruna nasazuje na hlavu jako symbol jejich vítězství nad chtíčem, neboť tak neporažení dospěli do přístavu manželství.¹⁰⁵ Tato teorie však dlouho neumožňovala korunovaci ve druhém sňatku.

3.2 První závazná prohlášení

Kolem roku 895 bylo novelou Lva Moudrého (886-912) předepsané *uzavírání manželství výhradně s církevním požehnáním*. Novela se však týkala jen svobodných občanů. Rozšíření platnosti se jí dostalo o dvě století později za vlády

¹⁰⁴ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 125.

¹⁰⁵ Srov. DALMAIS, I.-H., *Die Liturgie Der Ostkirchen*, s. 105.

císaře Alexeje Konina (1081-1118). Ale až *od 13. století* měla výlučnou pravomoc při uzavírání křesťanského manželství církev.¹⁰⁶

3.3 Prosazení církevního sňatku a současnost

Manželskému obřadu předcházely *zásnuby* (obručeníje). Slavily se v přítomnosti svědků, kteří dosvědčovali *manželskou smlouvu*. Ta byla jediným právním dokumentem upravujícím majetkové a právní vztahy budoucích manželů.

Dalšími prvky obřadu zásnub bylo spojení rukou partnerů a darování prstenu z cenného kovu ženě. Prsten se však nedaroval kvůli vnější kráse, ale podle sv. Klementa: „...aby položil pečať na hospodarstvo, ktoré od tých čias prechádza do jej dispozície a zveruje sa do jej starostlivosti.“¹⁰⁷

Od 10. století se zásnuby konaly už v chrámě, avšak stále ještě odděleně od samotného uzavření manželství (korunovace). Až do 17. století přetrvávaly pohanské zvyky a rituály. I přes všechny snahy o církevní obřad uzavírání manželství, byly tedy sňatky uzavírány mnohdy stále necírkevním způsobem. Jednotné struktury zásnub se dosáhlo až v 17. století.

Postupně se *požehnání* ve spojitosti s obřadem *korunovace* stávalo obecně platným a za podstatnou složku svátosti.¹⁰⁸ Korunování (ověnění) se stávalo označením pro uzavírání manželství.

V současné době mnohé pravoslavné církve prožívají liturgickou obnovu. Vrací se tak k prvotním a tradičním prvkům církevní praxe.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 126.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 133.

¹⁰⁸ Srov. DALMAIS, I.-H., *Die Liturgie Der Ostkirchen*, s. 105.

¹⁰⁹ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 159.

4 Teologie manželství

Po popsání dějinného vývoje obřadu manželství od starověku až po novověk je nutné zmínit také teologické pojetí manželství jak na Západě, tak i na Východě. Rozdíl je patrný již v rozdílném názvosloví, které se užívá pro pojem svátosti manželství.

4.1 Teologické pojetí manželství na Západě - v římskokatolické církvi

Pro křesťany je manželství především *posvátnou manželskou smlouvou*, která vytváří nejnuitnější společenství celého života. Svou sílu čerpá z díla stvoření a zároveň je pozvedána k větší důstojnosti.

Vzniká *neodvolatelným oboustranným souhlasem*, jímž se manželé navzájem sobě odevzdávají a bezvýhradně přijímají. Základem svátosti manželství je jednota a nerozlučitelnost.¹¹⁰ Ten, který se druhému daruje, nepatří už sám sobě, nýbrž tomu druhému.

ŘK pokřtění mohou vstoupit pouze do svátostného manželství, tuto svátost si udělují sami snoubenci navzájem. Církevní forma neustanovuje svátostnost manželství. Je však znamením této svátostnosti.¹¹¹

Podle ŘK právního řádu mohou ŘK křesťané uzavřít platné manželství jen při zachování *kanonické formy*, tzn. vzájemným sdělením vůle uzavřít manželství před příslušným oddávajícím a alespoň dvěma svědky. Tato závazná forma začala být v platnosti počínaje Tridentským koncilem. Podstatným aspektem je nerozlučitelnost ŘK manželství.

¹¹⁰ Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 7.

¹¹¹ Srov. NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 234-235.

4.1.1 Svátost manželství

Svátosti v pojetí ŘK církve „udělují milost, jejímž jsou znamením. Jsou účinné, protože v nich působí sám Kristus.“ (KKC 1127)

Podle ŘK pojetí je manželství *svátost*. Východiskem pro zařazení mezi svátosti byl verš *Ef 5,32*, kde se říká, že manželství je „hlubokým mystériem“. Svato-pavelská tradice popisuje manželství jako hmatatelné *spodobnění svazku Krista s církví*. Výraz „sacramentum“ dostalo toto místo překladem Vulgáty.¹¹²

Svátostná povaha manželství se setkává s tělem, a tedy předpokládá „teologii těla“. Tělo označuje to, co je viditelné, označuje „viditelnost“ světa a člověka. Takto tělo vstupuje do definice svátosti, neboť je viditelným znamením neviditelné reality – tedy duchovní, transcendentní, božské reality.¹¹³

V této svátosti jsou *udělovateli sami manželé* svým vzájemným slibem před dvěma svědky a příslušným představitelem církve. Manželský svazek není totiž pouze osobním aktem, ale je *veřejně právní záležitostí* celého církevního společenství.¹¹⁴

4.1.2 Svátost manželství v dějinách spásy

Od začátku až do konce Bible mluví o manželství a jeho „*tajemství*“, o jeho ustanovení a o smyslu, jaký mu dal Bůh, o jeho původu a cíli, o tom, jak se různým způsobem uskutečňovalo během celých dějin spásy, o jeho těžkostech vyplývajících z hříchu a o jeho obnovení „v Pánu“, v Nové smlouvě Krista a církve.¹¹⁵

Bůh je v Písmu představen jako stvořitel člověka, kterého *povolává k lásce*. Toto povolání přísluší každé lidské bytosti. Bůh stvořil člověka k Božímu obrazu,

¹¹² Srov. tamtéž, s. 233.

¹¹³ Srov. JAN PAVEL II. *Teologie těla*, s. 399.

¹¹⁴ Srov. KASPER, W. *Teologie křesťanského manželství*, s. 37.

¹¹⁵ KKC 1602.

stvořil je jako ženu a muže a požehnal jim. Řekl jim, aby naplnili celou zem.¹¹⁶ Můžeme tedy říci, že manželství má základ od počátku plánu Stvořitele. Podle knihy Genesis je člověk úplný pouze tehdy, když muž a žena žijí ve společenství.

V Biblickém pojetí je manželství *obrazem Boží lásky k jeho lidu*. Ve Starém zákoně je pod manželstvím ukázán Hospodinův vztah k jeho lidu, láska mezi mužem a ženou se stává *obrazem Boží smlouvy s jeho lidem*.¹¹⁷

V Novém zákoně se manželství a rodina jeví jako místo, kde se osvědčuje křesťanství, kde se stává věrnost Bohu zjevná.¹¹⁸ Ježíš je představován jako „ženich Božího lidu“ (srov. Mk 2,19), skrze něhož je lid zván na svatební hostinu do Božího království.¹¹⁹ Na otázku farizeů o dovolenosti rozluky manželství, Ježíš odpovídá odkazem na muže a ženu jako dílo Stvořitele a o tom, že se stanou „jedním tělem“. (srov. Mk 10,6-8)

Dále se Kristus vyjadřuje větou, kterou dnes známe ze svatebního obřadu: „A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ (Mk 10,9) Podle W. Kaspera není tento výrok zákonem, ale „prorocko-mesiášským slovem“, které přislubuje spásu a milost.¹²⁰ Připisuje zde tak svazku manželskému *svátostný charakter*.

4.1.3 Svátostná podstata manželství v římskokatolické církvi

„Celá původní křesťanská tradice se shoduje se svatým Pavlem, že manželství je východisko z nouze, když nedokážeme zachovávat cudnost a hrozí, že podlehneme smilstvu (mimomanželským sexuálníм stykům).“¹²¹ Na žebříčku hodnot však daleko výše stojí Bohu zasvěcené panenství. Toto přetrvalo po celý raný středověk.

¹¹⁶ Srov. Gn 1,27-28.

¹¹⁷ Srov. např. Jr 31,33.

¹¹⁸ Srov. NEUNER, P. *Ekumenická teologie*. s. 234.

¹¹⁹ Srov. KASPER, W. *Teologie křesťanského manželství*, s. 27.

¹²⁰ Srov. tamtéž, s. 27.

¹²¹ BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě*, s. 61.

Manželství je potvrzeno a zároveň obnoveno jako *svátost lidského „počátku“*, v níž mají muž a žena povolání stát se „jedním tělem“, účast na stvořitelské lásce samotného Boha. Mají na ní účast jak kvůli tomu, že – stvoření k obrazu Božímu – byli povoláni v síle tohoto obrazu ke zvláštní jednotě, tak také proto, že totéž společenství bylo od počátku zahrnuto požehnáním plodnosti.(srov. Gn 1,28)

Za přispění působení Ducha svatého mohou manželé žít a posilovat se ke stejné důstojnosti obou partnerů a ve vzájemné oddanosti.¹²² Dokument o církvi *Lumen gentium* v 11. článku říká, že křesťanští manželé naznačují svátostí manželství tajemství jednoty a plodné lásky mezi Kristem a církví a mají na tom tajemství podíl (srov. Ef 5,32). Svátost jim dává sílu, aby si navzájem pomáhali k svatosti manželským životem i přiváděním dětí na svět a jejich výchovou.

4.1.4 Jednota a nerozlučitelnost manželství

Jednota a nerozlučitelnost jsou charakteristickými znaky ŘK manželství. Bezpodmínečná *věrnost Boha jeho lidu* je tématem prolínajícím celý Starý zákon. Manželská věrnost je zde viditelným obrazem Boží věrnosti svému lidu. (Srov. např. Ex 34,6) Porušení manželské věrnosti je naopak výrazem nevěry lidu svému Bohu. (Srov. např. Jr 3,6n)

V Novém zákoně se Kristus k manželské věrnosti vyjadřuje také např. v úryvku o hříchu smilstva, kdy mluví o jeho podstatě už ve smýšlení: „Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu chtivě, již s ní zcizoložil ve svém srdci.“ (Mt 5,28) Bezpodmínečná věrnost v manželství je vyjádřena, jak již bylo výše zmíněno, především v Ef 5,32, kde je manželství připodobněno k tajemství vztahu Krista a církve.

¹²² Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 9.

Manželství se rozlučuje až smrtí jednoho z partnerů, žádná státní či církevní moc nemůže existující manželství rozloučit. Jiným případem by však byla situace, že manželství od počátku bylo neplatné. Pak je možné uzavřít znovu manželství.¹²³

Věrnost v manželství není pouze církevním zákonem, morální normou nebo metafyzickým jevem, ale je přímo zakotvena v jeho svátostnosti. „Poruší-li křesťan manželskou věrnost, znamená to, že si přisvojuje moc, která mu nepřísluší a zároveň podvádí dalšího partnera, protože chce dát něco, co mu nepatří a co tudíž dát nemůže.“¹²⁴

V manželství se počítá také se zvláštními situacemi, kdy je možné z důvodu ohrožení jednoho z partnerů (srov. CIC 1153) či ohrožení víry jednoho z partnerů (tzv. *Privilegium Paulinum*¹²⁵), tento svazek rozloučit. To však nijak nesnižuje hodnotu manželské věrnosti.

4.2 Teologické pojetí manželství na Východě - v pravoslavné církvi byzantského ritu

Křesťanské učení PCBR uznává manželství za svazek, ve kterém muž a žena přijímají na sebe povinnost žít nerozlučně a spolu celý svůj život. Vzájemně se doplňují při řešení nábožensko-mravních otázek a pomáhají si v životních potřebách.

Důležitým a podstatným prvkem je *princip svobodného souhlasu*, podle kterého se muž stává hlavou svazku a žena jeho pomocnicí ve všech okamžicích společného života.¹²⁶ I když je vzájemný souhlas v PCBR velmi důležitým

¹²³ Srov. NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, s. 235-237.

¹²⁴ KASPER, W. *Teologie křesťanského manželství*, s. 43.

¹²⁵ Srov. tamtéž, s. 49.

¹²⁶ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 119.

prvkem, je *udělovatelem svátosti vždy kněz*.¹²⁷ Bez jeho požehnání a korunovace by nebylo možné sňatek uskutečnit.

V ruské duchovní literatuře, jak uvádí Špidlík¹²⁸, najdeme mnoho chvály panenství. Pramení to ze skutečnosti, že knihy toho druhu psali mniši. Proto se na konci 20. století objevilo vícero laických spisovatelů, kteří začali psát ve větší míře o křesťanské morálce manželského života. Spisy Otců neprohlubovaly ani nerozvíjely teologii manželství, s výjimkou Jana Zlatoústého a Augustina.¹²⁹

Teologie křesťanského Východu říká, že po prvotním hříchu obraz Boží v člověku zůstal, jen se stal neúčinným. Dědičný hřích člověka uzavírá do něj samého. Po prvotním hříchu mění člověk svůj poměr k vlastnímu tělu a považuje ho za hmotu. Tělo je však pozváno k tomu, aby se stalo pneumatickým, duchovním. (srov. 1 K 15,35-53) Tělo je hmotou oživenou Duchem svatým a má sloužit k lásce.¹³⁰

Jestliže je tedy tělo sníženo na úroveň vášnivé hmoty, sexualita je v těle oddělena a nemůže nikdy dojít cíle, který je osobě vlastní, to znamená k lásce. Sexualita se pak stává popřením vztahu muže a ženy; namísto přijímání druhého v celé jeho osobnosti.¹³¹

Prvním významem sexuality je tedy vyjití ze sebe samých. Sexualita je pobídkou, která táhne člověka ven z jeho „skořápky“ a umožňuje mu odkrýt druhého.¹³²

Láska jako skutečné vyhlazení egoismu je ospravedlněním a dovršením spásy člověka. Manželství je formou vítězství nad egoismem.¹³³ P. Kormanik hovoří o ženě, že je „slabá nádoba“. Tato „slabost“ spočívá v podřízenosti, v závislosti ženy na biologických rytmech v ní samotné i mimo ni. Jen v Kristu se

¹²⁷ Srov. KASPER, W. *Teologie křesťanského manželství*, s. 36.

¹²⁸ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Duše Ruska*, s. 70.

¹²⁹ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu – Modlitba*, s. 158.

¹³⁰ Srov. RUPNIK, M. O. *Adam a jeho žebro*, s. 18-19.

¹³¹ Srov. tamtéž, s. 20-21.

¹³² Srov. tamtéž, s. 23.

¹³³ Srov. tamtéž, s. 26-28.

stává žena rovnoprávná muži. Ani muž ani žena nemají v manželství jeden nad druhým absolutní moc. Tehdy by byla popřena úplná svoboda – ta, která je mezi Kristem a Církví.¹³⁴

4.2.1 Svatá tajina manželství

PCBR vidí ve svátosti manželství, respektive ve Svaté tajině,¹³⁵ *duchovní tajemství*, které je obrazem tajemství jednoty Ježíše Krista s církví (srov. Ef 5,31n).¹³⁶ Podle sv. Řehoře Palamy tajiny odvozují své pojmenování od toho, že se zde nejedná pouze o něco viditelného, ale také o něco duchovního a nevysvětlitelného.¹³⁷

PCBR pojmenovává svátosti slovem „svaté tajiny“. Znamená to, že svátost je mystérium (tajemství), „znamením nerozlučného prebývania Svätého Ducha a tiež svědectvom jej pravosti“.¹³⁸ Také tato církev východního obřadu pojímá manželství jako svatou tajinu.

4.2.2 Svatá tajina manželství v dějinách spásy

První manželství již v ráji uzákonil Bůh. V první knize Mojžíšově čteme, jak Bůh stvořil Adama a posléze i Evu. Učinil mu pomoc jemu rovnou (Gn 2,18). Hospodin je požehnal a spojil do jednoho manželského svazku: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji...“ (Gn 1,28)

Eva byla stvořena z boku Adamova (Gn 2,21-24). Od této chvíle bude Adam stále hledat své žebro, neboť bez něj již nebude celý. Život Evy tak tkví

¹³⁴ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 129.

¹³⁵ Tajina = mysterium, tajemství

¹³⁶ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 119.

¹³⁷ Srov. HIEROTHEOS (VLACHOS) – metropolita. *Pravoslavná spiritualita*, s. 72.

¹³⁸ KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 7.

v Adamovi. Na tomto tajemství se zakládá manželství: dva se stanou „jedním tělem“. Úloha Evy spočívá v tom, aby Adam našel své žebro – tedy, aby vyšel ze sebe. Ale i Eva tak nachází svůj život a pokoj jen po boku toho, z něhož byla vzata.¹³⁹

Ve Starém zákoně se vícekrát odhaluje manželství jako *dílo, které požehnal sám Bůh*. A tak požehnané spojení muže a ženy v jednu bytost a jednotu života učinilo tajinu manželství: „Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.“ (Gn 2,24) Tímto ustanovil Hospodin podstatu této tajiny. Slovo „přilnout“ vystihuje těsné spojení fyzických a duchovních zájmů na základě lásky k Bohu.¹⁴⁰

Po svém příchodu na zem Ježíš Kristus nejen potvrdil nedotknutelnost manželství, na kterou poukazoval Zákon (Lv 20,10) ale vyvýšil ho na stupeň tajiny, když v rozhovoru s farizeji potvrzuje, že „Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejdou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ (Mt 19,5n).

Při své veřejné činnosti byl sám Ježíš Kristus se svou Matkou a učedníky pozván na svatbu v Káně Galilejské. Zde vykonal svůj první zázrak, svou přítomností posvětil tento a všechny další manželské svazky.¹⁴¹

Svatý apoštol Pavel vidí v manželském svazku „*velké tajemství*“ (Ef 5,32), ve kterém je Boží požehnání utajené a nevyhnutelně vede budoucí manžele k poznání Ježíše Krista a jeho Církve. Církev svými svatými službami a modlitbami přivolává na manžele Boží požehnání. Manželství se stává obrazem duchovního svazku Krista se vstupujícími do manželství. Díky tomu se buduje „domácí církev“ (Ko 4,15).¹⁴²

Zmíněný apoštol jasně říká, že jakékoliv lidské dílo vykonané bez lásky neslouží k ničemu, ani kdyby to byla ta nejhrdinější oběť. (1 K 13) Proto vše, co člověk koná, by mělo být opřeno o tento základ vztahů, stojící v jádru jeho

¹³⁹ Srov. RUPNIK, M. O. *Adam a jeho žebro*. s. 19-22.

¹⁴⁰ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*. s. 120.

¹⁴¹ Srov. tamtéž, s. 130.

¹⁴² Srov. tamtéž, s. 121.

vzniku: jako muže a ženu je stvořil, požehnal jim a dal jim jméno člověk. (srov. Gn 1,27-28) „Člověk tedy není samotář.“¹⁴³

4.2.3 Svátostná podstata manželství v pravoslavné církvi byzantského ritu

Prostřednictvím obřadu Tajiny manželství povyšuje Církev manželský svazek na stupeň svátosti, při němž manželé prezentují před knězem a církví svůj *svobodný souhlas* setrvat vždy ve vzájemné manželské věrnosti. Církev jejich přání *stvrzuje korunovací a žehnáním*. Svazek se žehná jako duchovní svazek Krista s Církví, jako obraz tohoto duchovního sjednocení. PCBR vyprošuje milost čisté jednomyslnosti k požehnanému rození a ke křesťanské výchově dětí.¹⁴⁴

V manželství se realizuje pramen člověka, rozšíření jeho osobnosti. Jen v manželství je možné plné poznání druhé osoby. Plnost se prohlubuje více tím, že ze dvou lidí spojených jedním životem vzniká třetí život – jejich dítě. Prostřednictvím tajiny manželství se uděluje i *milost pro výchovu dětí*. Rodiče jen napomáhají.¹⁴⁵ (Srov. 1 K 15,10)

4.2.4 Druhý a třetí sňatek

Původně církve striktně zakazovala jakýkoliv další sňatek, poněvadž jej chápala a vnímala jako ústupek proti smyslnosti. Zakazovala kněžím se účastnit dalších sňatků. Postupně se však pozice mění.

¹⁴³ RUPNIK, I. M. *Adam a jeho žebro*, s. 17.

¹⁴⁴ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 122.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 127-128.

Ve východních patriarchátech byl dlouhou dobu sedmým kánonem synody Neocésarem (r. 314-325) zakázán další sňatek. Prvního průlomu bylo dosaženo třetím sňatkem císaře Konstantina V. (r. 741-775).¹⁴⁶

PCBR *připouští druhý a třetí sňatek*. Ten se posuzoval v prvotní církvi jako lék proti smilstvu. Od dotyčných se vyžadovaly kající skutky. Podle slov sv. Bazila Velkého vstup do dalšího manželství předpokládá jeden nebo dva roky pokání a odloučení od přijímání Eucharistie. Odloučení často budilo dojem, že manželství bylo uzavřeno jako civilní a ne církevní. Tento vztah k druhému manželství byl uplatňován až do 9. století.

S postupným utvářením obřadové stránky manželství, oddělené od Eucharistie, dostávali ti, kdo vstupovali podruhé do manželství, souhlas k církevnímu sňatku. Zpočátku se tyto sňatky konaly bez korunovace páru, protože symbolizovala jen panenství a čistotu. Postupně se i tento liturgický úkon zachoval pro další sňatky s poukazem na symboliku vzájemné jednoty a moci nad budoucím potomstvem. Samotný obřad pro druhý nebo třetí sňatek byl vypracován až v 16. století. Text modliteb je změněn v duchu pokání, odpuštění a lítosti nad projevenými činy. Samotný obřad je tedy méně slavnostní. Je možné jej využít jen v případech, kdy oba partneři vstupují do dalšího sňatku.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 96.

¹⁴⁷ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 160-163.

5 Popis obřadů uzavírání manželství

V následujících kapitolách popisují průběh obřadů svátosti manželství v obou vybraných církvích – PCBR a v ŘK církvi. Samotné texty východního obřadu (PCBR) jsou na přiloženém CD v příloze č. II, s. 92.

5.1 Průběh obřadu uzavírání sňatku v římskokatolické církvi

Závaznými pro konání obřadů se po Druhém vatikánském koncilu staly *revidované Svatební obřady* podle ustanovení konstituce o liturgii Sacrosanctum concilium. Jasněji než kdy předtím naznačují milosti svátosti manželství a poslání manželů. Tyto obřady byly schváleny papežem Pavlem VI. Posvátná kongregace obřadů je vydala a stanovila počátek data užívání na 1. červenec 1969.¹⁴⁸

Obřady rozlišují celkově čtyři různé okolnosti při uzavírání sňatku církvi. Svatební obřad v rámci mše svaté, v rámci bohoslužby, za asistence laika a svatební obřad římského katolíka s katechumenem nebo s nepokřtěným. Samostatným oddílem je žehnání při zasnubách, jejichž uskutečnění není nezbytně nutné k uzavření manželství.

Svatební obřad se má slavit ve společenství farní obce nebo alespoň několika jejích členů. Podle místních zvyklostí je možné slavit současně několik sňatků, anebo slavit svatbu v rámci nedělní bohoslužby. Obvykle se svatba koná ve mši. Slavení svatby na Velký pátek a Bílou sobotu se zcela vylučuje.¹⁴⁹

Biskupským konferencím je umožněno na základě konstituce o liturgii přizpůsobit obřad zvykům a potřebám jednotlivých oblastí. Následné užívání je však podmíněné schválením Apoštolského stolce. Toto se týká zejména vhodných

¹⁴⁸ Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 6.

¹⁴⁹ Srov. *tamtéž*, s. 13-14.

překladů a rozvržení textů. Je možné měnit pořadí jednotlivých částí obřadu, ale struktura musí být zachována, vzájemný slib je možné vyjádřit formou odpovědí na otázky. Po vzájemném předání prstenů mohou následovat místní obyčeje (korunovace nevěsty, nebo vložení závoje na oba novomanžele).

Každá biskupská konference má pravomoc vypracovat vlastní svatební obřad odpovídající místním a lidovým zvyklostem a nechat ho schválit Apoštolským stolcem. Nutné je však zachovat zřetelné vyjádření *manželského slibu*, který *duchovní přijímá*, a modlitbu za manžele. Nové svatební obřady se celkově snaží obohatit liturgii sňatku o místní zvyklosti, jsou-li důstojné a nejsou-li nerozlučně spjaty s pověrami a omyly.¹⁵⁰

5.1.1 Zásnuby

Znázorňují *pevnou vůli* obou partnerů společně vstoupit do manželství. Kořeny tohoto obřadu vycházejí z dřívější tradice v praxi kupování nevěsty. Otcí nevěsty byla zaplácena ženichem záloha (arhha) a ta sloužila jako záruka dodržení smlouvy o budoucím předání nevěsty. Z této zálohy se později vyvinul prsten pro nevěstu. Vlastní uzavření sňatku pak proběhlo později.

Od 11. století však zásnuby vlivem christianizace začaly splývat. Důvodem toho je, že *Rituale Romanum* z r. 1614 se o nich nezmiňuje a v církevním právu z roku 1983 se na ně pohlíží jen jako za předmět partikulárního práva. O liturgickém slavení se zde nemluví. Nové svatební obřady už ovšem počítají s možností zásnub a předběžným požehnáním prstenů.¹⁵¹

Zásnuby jsou svou povahou pro obě rodiny partnerů význačnou událostí, a tedy je vhodné je slavit určitým obřadem a společnou modlitbou. V obřadu se vyprošuje snoubencům Boží požehnání, aby zdárně završili to, co nyní začínají. Nikdy se nespojují se slavením mše.

¹⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 16-18.

¹⁵¹ Srov. ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*. s. 296-297.

5.1.1.1 Úvodní obřady

Obsahují znamení kříže a pozdravení přítomných, přičemž v případech, kdy předsedá duchovní, je pozdrav tvořen slovy Písma svatého. Následuje výzva opírající se o nutnost Božího požehnání a směřuje jej k přítomným snoubencům.

5.1.1.2 Čtení Božího slova a prosby

Snoubenci i předsedající mají na výběr z několika čtení. Úryvek z Janova evangelia popisuje hlavní přikázání – přikázání lásky. Sv. Pavel píše ve svém listě velkolepý chvalozpěv lásky – jaká je pravá láska.

Je zde také na výběr starozákonní čtení z proroka Ozeáše o věčném zasnoubení Hospodina s lidem. Výběr uzavírá čtení z listu Filipánům o jednotě smýšlení. Po čtení následuje žalm.

Pro svatební obřady jsou prosby předepsané. Je však možné tuto část obohatit o vlastní prosby, které zohledňují konkrétní okolnosti budoucích manželů.

5.1.1.3 Výměna prstenů, žehnací modlitba a zakončení obřadu

Vrcholem celého zasnubního obřadu je *žehnací modlitba* pronesená laikem či duchovním. Před ní je prostor pro snoubence, aby si podle místních zvyklostí dali najevo svůj příslib (výměnou prstenů či jiných darů). Prsteny jsou po předání požehnány modlitbou, která poukazuje na jejich znamení stálé připomínky společného života.

Obřady nabízejí výběr žehnací modlitby ze dvou provedení. V obou je poukaz na blízké uzavření svátostného manželství a prosba o pomoc v podobě Boží milosti.

Předsedající zakončuje obřad slovy „Bůh lásky a pokoje, ať ve vás přebývá, ať řídí vaše kroky a upevňuje vaše srdce ve své lásce.“¹⁵² Možností je doprovod obřadu vhodnou písní.

5.1.2 Svatební obřad ve mši

Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*, schválená 4. 12. 1963 a téhož dne slavnostně vyhlášená,¹⁵³ se zabývala i *reformou obřadu sňatku*. Pojednává o úpravě a obohacení obřadu manželského sňatku, jak je v Římském rituálu, a o prvcích, které by výstižněji zdůraznily svátostnou milost a úkoly manželů. Zároveň vyjadřuje zachování zvyklostí odpovídajících místnímu a národnímu aspektu. Nadále je příslušné územní církevní autoritě ponechána pravomoc vypracování vlastního obřadu při zachování pokoncilních zásad.¹⁵⁴

Dále zdůrazňuje konání sňatku primárně v rámci mše svaté. Požehnání nevěsty má být upravené ve smyslu zdůraznění stejné povinnosti vzájemné věrnosti pro oba manžely.¹⁵⁵

5.1.2.1 Úvodní obřady

Úvodní obřady nám nabízejí dvě varianty. První možností je začátek se slavnostním *průvodem* od kostelního vchodu na místa určená ženichovi a nevěstě, anebo bez průvodu. Obřad začíná až *pozdravem kněze* od oltáře. Ve slavnostním průvodu jdou ministranti, kněz, za nimi ženich s nevěstou, doprovázeni rodiči a svědky.

Následuje oslovení shromážděného lidu, zvláště ženicha a nevěsty. Úkon kajícínosti se vynechává.

¹⁵² *Svatební obřady*, 2007, s. 127.

¹⁵³ Srov. *Dokumenty 2. vatikánského koncilu*, s. 127.

¹⁵⁴ Srov. SC 77.

¹⁵⁵ Srov. SC 78.

5.1.2.2 Bohoslužba slova s homilií

Knihy svatebních obřadů nám nabízí bohatý výběr ze starozákonních i novozákonních textů. Je možné využít až tři čtení, přičemž první musí být, s výjimkou doby velikonoční, ze Starého zákona. Vždy je nutné vybrat alespoň jedno čtení hovořící výslovně o manželství.

Po evangeliu probíhá homilie zaměřená na svátostnou milost manželství. Přitom je nutné brát ohled na osobní situaci přítomného páru.

5.1.2.3 Svatební obřad

Je možné uzavírat manželství ve více párech současně, ale pro každý manželský pár se vyžadují otázky před vyslovením vzájemného souhlasu, samotný souhlas a jeho přijetí zvlášť.

Otázky před manželským slibem zjišťují svobodu rozhodnutí uzavřít manželství. Dále se vztahují k manželské nerozlučnosti až do smrti. Otázku třetí, která se týká dětí a založení rodiny, je možné vynechat v případě, že jsou snoubenci pokročilejšího věku. Ženich i nevěsta odpovídají na všechny otázky každý jednotlivě. V německých obřadech se setkáme ještě s otázkou čtvrtou, která je zaměřena na ochotu plnit všechny úkoly v manželství, v rodině, v církvi i ve světě.

Jádrem obřadu je vzájemné vyjádření souhlasu, *manželský slib*. Český rituál se řídí vzorovým ritem římským.¹⁵⁶ Své rozhodnutí potvrzují snoubenci podáním ruky a slavným slibem, který má dvě odlišné formule. Je na nich, kterou z nich si vyberou. Z pastoračních důvodů tento slib mohou projevit i způsobem, že kněz klade otázku nejprve ženichovi a pak nevěstě, přičemž oba postupně stvrzují svůj souhlas. Slibem vždy začíná ženich. Manželským slibem je manželství uzavřeno.

Kněz (jáhen) *přijímá* jménem církve *vzájemný souhlas* v podobě slibu a modlí se o upevnění slibu a požehnání. Přitom může položit ruku nebo štólu

¹⁵⁶ Srov. ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 290.

na spojené ruce manželů a dodává: „Co spojil Bůh, ať člověk nerozlučuje.“¹⁵⁷ Kněz má na výběr dvě slovní formule modlitby.

Ochota k výlučné lásce a věrnosti až do smrti, kterou zjišťovaly úvodní otázky, je vyjádřena obřadem *požehnání prstenů*.¹⁵⁸ Prsten je znamením věrnosti a lásky. Kněz žehná tyto prsteny, může je pokropit svěcenou vodou a předává je novomanželům. Nejprve manžel navlékne prsten manželce se slovy: „N., přijmi tento prsten na znamení mé věrnosti a lásky. Ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého.“¹⁵⁹ Stejným způsobem pokračuje i manželka. Potom si manželé mohou dát své první *manželské políbení*.

Následují *přímluvy*, které se obracejí na novomanžele, a je vhodné, aby zahrnovaly i rodiče, děti, příbuzné a přátele, i ostatní manželství a rodiny. Kniha obřadů nám nabízí bohatý výběr.

5.1.2.4 Eucharistická bohoslužba

Novomanželé se mohou aktivně podílet na *přípravě darů* přinášením chleba a vína k proměnění. Každá ze tří svatebních mší nového misálu má *vlastní prefaci* („manželství jako nerozlučná jednota lásky a věrnosti“, „manželství jako pramen milosti“, „manželská láska jako znamení lásky Boží“).¹⁶⁰ Do eucharistické modlitby se přidává prosba za manžele o další ochranu těchto služebníků.

Důležitým okamžikem je *modlitba za manžele*, která se koná po modlitbě Otčenáš. Navazuje na tradici dřívějšího „*požehnaní nevěstě*“. Kněz, obrácen k ženichovi a nevěstě, vyprošuje Boží požehnání. Manželé přistoupí k oltáři nebo zůstanou na místě a kleknou si. Nejprve je v modlitbě vyjádřena myšlenka společné účasti u stolu Páně a ta je srovnávána se začínajícím společným životem. Pak následuje chvíle tiché modlitby celého shromáždění. Poté kněz s rukama vztaženýma nad manžele říká obsáhlou modlitbu. Obsahem je připomínka Boha

¹⁵⁷ *Svatební obřady*, 2007, s. 27.

¹⁵⁸ Srov. ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 291.

¹⁵⁹ *Svatební obřady*, 2007, s. 29.

¹⁶⁰ Srov. ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj*, s. 292.

jako stvořitele muže a ženy a samotného manželství, prosba o ochranu, požehnání a milosti Ducha svatého. Na služebnici-nevěstu je svolávána láska a mírnost svatých žen Písma a služebník-ženich je přirovnáván ke Kristu, který za každých okolností miluje svou církev. Nechybí prosba o upevnění ve víře a přání dožít se radosti na svých dětech. Na výběr je více modliteb za manžele.

Ihned poté následuje *pozdravení pokoje*. Následuje *přijímání eucharistie*, přičemž je vhodné, aby manželé, svědkové a příbuzní přijímali podobou způsobou.

5.1.2.5 Závěr obřadu

Celá slavnost končí slavnostním *požehnáním manželům i všem přítomným*. Posledním úkonem je podepsání patřičných dokumentů novomanžely, svědky a knězem. Je možné toto konat v sakristii, ale i veřejně před lidmi, ne však na oltáři.

5.2 Průběh obřadu uzavření sňatku v pravoslavné církvi byzantského ritu

V současnosti má církevní manželství stejný právní dopad jako manželství uzavřené před státní institucí. Svatá tajina manželství je udělována v chrámě za přítomnosti svědků, příbuzných, přátel a věřících. Smí ji udělit řádně ustanovený kněz bez kanonického zákazu. Každý pár se musí oddávat odděleně. Zakázány jsou sňatky mezi pokrevními příbuznými, ale i mezi duchovními příbuznými – tedy mezi křestními kmotry.¹⁶¹

¹⁶¹ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 134-135.

Celá slavnost se koná vždy v návaznosti na eucharistickou liturgii.¹⁶² Skládá se ze dvou velkých částí ze zasnub a korunovace – samotného sňatku.

5.2.1 Zásnuby

Nejstarší podoby zasnub známe již z pozdní antiky. Velice rychle byly tyto předsvatební obyčeje převzaty do křesťanské tradice, protože obsahem byly záruky vůči ženě a tedy *potenciální jistota budoucího sňatku*. V rodinném rituálu nezřídka brzy následovalo uzavření manželství po zasnubách. Východní liturgie rozvíjejí rozdílné podoby obřadů pro účastníky i nositele církevního úřadu při uzavírání zasnub.¹⁶³

V církvi východní si zasnuby udržely význam *počátku manželství*. V celé historii byly všude spojeny s oddavkami v jedinou bohoslužebnou slavnost.¹⁶⁴ Zasnoubení se dnes v praxi koná bezprostředně před sňatkem jako jeden obřad. Obyčejně se uskutečňuje po svaté liturgii.¹⁶⁵

5.2.1.1 Průvod do předsíně chrámu

Kněz otevírá v ikonostasu královskou bránu a *vchází do chrámu*. Přitom nese evangelium a kříž, jimiž požehná ze soleje¹⁶⁶ přítomné a pak jde a klade je na stolek uprostřed chrámu.

Potom odchází do zadní části chrámu, aby přivedl zasnubující pár do předsíně chrámu, kde se zasnuby konají. Kněz jim *spojí ruce* způsobem, že ruka ženicha se poskládá svrchu na prsty nevěsty (na znamení, že muž je hlava,

¹⁶² Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 97.

¹⁶³ Srov. tamtéž, zde s. 96.

¹⁶⁴ Srov. BERGER, R. *Liturgický slovník*, s. 554. heslo „zasnoubení“

¹⁶⁵ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 2.

¹⁶⁶ Solea = vyvýšené místo před ikonostasem, oddělené stupni – Srov. MIRKOVIČ, L. *Pravoslavná liturgika I*, s. 97.

živitel a ochránce) a na tyto ruce položí epitrachil (štólu)¹⁶⁷ na znamení, že sám Bůh je vede do zákonného manželství. Zatímco kněz přidržuje epitrachil na spojených rukou, kráčí všichni do předsíně chrámu. Tam už snoubenci stojí po celé zasnuby vedle sebe, čelem k oltáři.

Kněz *žehná rukou hlavy* nově zasnoubeným, a to třikrát, podává jim rozžaté svíce a okuřuje na způsob kříže.¹⁶⁸ *Zapálené svíce* hovoří o radosti ze střetnutí těchto lidí¹⁶⁹ a o společné radosti přítomných. Jsou také připomínkou Kristových slov: „Tak ať svítí vaše světlo před lidmi, aby viděli vaše dobré skutky a vzdali slávu vašemu Otci v nebesích“ (Mt 5,16).

5.2.1.2 Modlitba proseb velké ektenie

Ektenie jsou *prosebné modlitby*¹⁷⁰ za celou církev, za dočasné i duchovní dobro lidí. Jelikož se jedná o ektenii velkou, je zde celkem dvanáct proseb s odpovědí lidu.

Po ní kněz přednáší *dvě modlitby*, ve kterých prosí, aby snoubenci šli cestou dobra. Ve druhé modlitbě přednáší prosbu o pokoj a setrvání v jednomyslnosti. Během předčítání modlitby pokropí kněz svčenu vodou *prsteny*.¹⁷¹

5.2.1.3 Výměna prstenů

Centrálním bodem celého obřadu zasnub je především *výměna prstenů*. Dříve byl prsten zlatý a stříbrný, dnes se používají většinou prsteny oba zlaté. Kněz se obrátí s prstenem, určeným pro nevěstu, nejprve na ženicha a třikrát opakuje modlitbu:

¹⁶⁷ Srov. MIRKOVIČ, L. *Pravoslavná liturgika I*, s. 115.

¹⁶⁸ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 3.

¹⁶⁹ KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 141.

¹⁷⁰ Srov. MIRKOVIČ, L. *Pravoslavná liturgika II.*, s. 19.

¹⁷¹ KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 142.

„Zasnubuje se služebník Boží N. služebnici Boží N. ve jménu Otce i Syna i Svatého Ducha. Amen.“¹⁷² Pak naznačuje prstenem v ruce znamení kříže nad hlavou ženicha a nasazuje mu prsten na pravou ruku. Stejným způsobem se nasazuje prsten i nevěště.¹⁷³

Poté kněz třikrát vymění zasnubovaným prsteny.¹⁷⁴ Ve starobylé praxi došlo k výměně prstenů až při oddavkách. Do té doby, počínaje zasnubami, si snoubenci chránili navzájem zasnubní prsten jako znak lásky a věrnosti.¹⁷⁵

5.2.1.4 Závěrečná modlitba

Obřad končí *delší modlitbou kněze*, ve které je promítnuta historická připomínka zasnub, prstenu a výměny prstenů ve Starém zákoně.¹⁷⁶ Součástí je i prosba o Boží požehnání a o setrvání v pravdě, víře, lásce a jednomyslnosti.

Nakonec je ještě *krátká ektenie* všeobecných proseb a proseb za snoubence.¹⁷⁷ Bezprostředně pokračuje obřad oddavek – korunovace.

5.2.2 Korunovace

Ověnění, korunovace se stává na křesťanském Východě označením pro *uzavření sňatku*. Obdobné označení stejného významu bylo i na Západě pod pojmem *velatio nuptialis* (zahalení nevěsty).¹⁷⁸

¹⁷² *Svatá Tajina sňatku*, s. 9.

¹⁷³ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 97.

¹⁷⁴ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 9.

¹⁷⁵ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 142.

¹⁷⁶ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 97-98.

¹⁷⁷ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 11.

¹⁷⁸ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 96.

Naplnění a uzavření sňatku spočívá v PCBR v samotném obřadu korunovace spojeném s příslušným *požehnáním*. V tomto okamžiku se muž a žena stávají manžely.¹⁷⁹

5.2.2.1 Průvod do středu chrámu, zjišťovací otázky a poučení, ektenie

Průvod se děje za doprovodu zpěvu *Žalmu 128*. Zde stejně jako u zásnub přikryje ruce budoucích manželů kněz epitrachilem a přivádí je až do středu chrámu. Tam je připraveno rozprostřené bílé plátno, které symbolizuje jednotu a radost nerozlučného života v manželství.¹⁸⁰ Rozžaté svíce, které při průvodu mají snoubenci v ruce, představují duchovní světlo Tajiny.¹⁸¹

Následuje *poučné slovo* o významu manželství a způsobu jeho života. Je však možné tuto část zařadit už před zásnubami, anebo až po ukončení obřadu korunovace.¹⁸²

Následují *otázky* týkající se stvrzení svobodného a dobrovolného rozhodnutí a že nejsou na obou stranách závazky vůči třetí osobě.¹⁸³ Posvátný úkon začíná oslavením království Svaté Trojice.

Pokračuje se modlitbou *velké ektenie*, přičemž úvodní a závěrečné prosby jsou shodné s obřadem zásnub. Uprostřed jsou prosby za služebníky Boží, kteří vstupují do manželství.¹⁸⁴

5.2.2.2 Tři modlitby před korunovací a korunovace

První dvě velmi *rozsáhlé modlitby* jsou mladší než modlitba třetí, která je dosvědčena z 8. století. V modlitbách je poukázáno na pokolení praotců a jejich

¹⁷⁹ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 27.

¹⁸⁰ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 144.

¹⁸¹ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 13.

¹⁸² Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 144.

¹⁸³ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 98.

¹⁸⁴ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 144-147.

žen, zmínka o Zachariáši a Alžbětě a o činnosti Pána v Káně Galilejské. Ve třetí modlitbě je Bůh oslavován jako Stvořitel člověka – muže, ke kterému připojil pomocníci.¹⁸⁵

Korunovace je vrcholný okamžik celého obřadu, kdy kněz žehná každému zvlášť korunou (nebo věncem) na způsob kříže. Součástí je i políbení ikony na koruně. Poté korunuje – tedy klade věnec (korunu) na hlavu ženicha a následně na hlavu nevěsty.¹⁸⁶ Položením věnců se slovy kněze: „Hospodine, Bože náš, slávou a ctí spoj a korunuj je!“¹⁸⁷ a současně s trojím žehnáním na způsob kříže je svazek – svatá tajina manželství potvrzena a zpečetěna. Tímto úkonem se vykonává a uzavírá sňatek, *stávají se tak manžely*.

Věnce (koruny) symbolizují slávu svazku Krista s církví. Požehnáním věnců církev vzdává ženichovi a nevěstě chválu za čistotu a zachované panenství, současně představují předzvěst věčného korunování manželů.¹⁸⁸ (Srov. Zj 2,10)

Korunování novomanželů věnci zdůrazňovalo *královskou svobodu manželů*, jejich rovnost ve vzájemném darování se jeden druhému. Žena je tak rovna svému muži, se kterým spoluvytváří obraz velkého tajemství Krista s Církví.¹⁸⁹

5.2.2.3 Bohoslužba slova (čtení)

Je zastoupena textem sv. Pavla Efesanům, kde je přirovnáván svazek mezi manžely ke *svazku Krista s církví (Ef 5,20-33)* a evangelijní pasáží *o účasti Ježíše na svatbě v Káni Galilejské. (J 2,1-11)*. Následují krátké *prosby a modlitba* směřující k pokoji, jednomyslnosti a svornosti a k bezúhonnému soužití. Součástí jsou další *prosebné modlitby a modlitba Páně*.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 98.

¹⁸⁶ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 147-149.

¹⁸⁷ *Svatá Tajina sňatku*, s. 27.

¹⁸⁸ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 149.

¹⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 157.

¹⁹⁰ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 27-35.

5.2.2.4 Žehnání společné číše a obcházení stolku

Z této *požehnané číše vína* společně pijí novomanželé. Nejprve se třikrát napije manžel a posléze stejným způsobem jeho manželka.¹⁹¹ Společné pití vína připomíná zázračné proměnění vody v Káni Galilejské a společná číše symbolizuje plnou jednotu manželů. Od tohoto okamžiku se v nerozlučném svazku budou dělit mezi sebou o číši radosti, zármutku i útěchy.¹⁹²

Následuje *obcházení stolku*. Předtím kněz opět spojí pravice novomanželů, spojené ruce pokryje koncem epitrachilu, na který klade svou ruku. Svědkové stojící za novomanžely nadzdvihnou věnce nad jejich hlavami. Pomalu v čele s knězem tito všichni obcházejí třikrát stolek s evangeliem. Přitom se zpívají *tropary*¹⁹³ – velmi krátké písně.

Obcházení symbolizuje společné kroky novomanželů. Kruh je *symbol věčnosti* – poukazuje tak na úsilí manželů věčně chránit manželský slib, kráčet bok po boku, dokud je smrt nerozdělí.¹⁹⁴

5.2.2.5 Snímání a odložení korun

Pokračuje se obřadem snímání korun. Kněz pozdvihne a dá políbit korunu ženichovi a korunu odloží. Stejně tak i nevěstě. Přitom zdraví ženicha i nevěstu slovy naplněnými patriarchální skromností.¹⁹⁵

Následují *dvě další modlitby*. V první prosí kněz Ježíše, který požehnal sňatek v Káně Galilejské, aby přijal věnce novomanželů neznesvěcené a neposkvrněné do svého království. Ve druhé modlitbě se prosby zpečetíují jménem Přesvaté Trojice a *požehnáním*.¹⁹⁶

¹⁹¹ Srov. KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 8, Sakramentliche Feiern II, s. 67-156, zde s. 98.

¹⁹² Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 153.

¹⁹³ Srov. MIRKOVIČ, L. *Pravoslávna liturgika II.*, s. 40.

¹⁹⁴ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 37

¹⁹⁵ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 155.

¹⁹⁶ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 39-40.

Po této modlitbě by mělo následovat propuštění. Nicméně je praxe taková, že obřad odložení korun se děje už nyní a ne až osmý den. V minulosti vstupující do manželství nosili sedm dní věnce a tento čas posvěcovali modlitbou v chrámu.¹⁹⁷

Snímání korun doprovázené modlitbou se dnes uskutečňuje vzápětí na *závěr obřadu*. V modlitbě je připomínka věnců jako odměny za nevinnost a prosba o zachování nerozlučného spojení.

Poté se kněz zdraví s novomanželky a následuje *políbení novomanželů*. Pakliže se neuskutečnilo dříve v obřadech poučení novomanželů, děje se právě nyní. Pak přijímají novomanželé *blahopřání* ode všech přítomných.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Srov. KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*, s. 155.

¹⁹⁸ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 41.

6 Srovnání obřadů uzavírání manželství

Následující kapitoly staví vedle sebe liturgii sňatku ŘK církve a liturgii sňatku u PCBR. Pro efektivnější přehled jsem jednotlivé liturgické prvky obou obřadů vložil do srovnávací tabulky.¹⁹⁹

V církvi ŘK jsou možné celkem čtyři varianty svatebních obřadů: Svatební obřad ve mši, obřad beze mše, svatební obřad za asistence laika a svatební obřad římského katolíka s katechumenem nebo s nepokřtěným.²⁰⁰

V PCBR jsou dva druhy obřadů.²⁰¹ Obřad velikého sňatku konají se v případě, že alespoň jedna osoba z oddávaného páru vstupuje do manželství poprvé. Obřad dalšího sňatku je užíván za okolností, kdy oba partneři vstupují do manželství podruhé či potřetí. V tomto případě zasnuby i korunovace probíhají stejným způsobem. Jen duch slavnostní je nahrazen duchem pokání. V tomto kontextu zmíním slova apoštola Pavla: „Je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství, neboť je lepší žít v manželství než se trápit“ (1 K 7, 9).

Některé prvky obou obřadů jsou velmi podobné a mají nevyhnutelně povinné místo v obřadu, jsou však i jiné, které jsou pro každý obřad specifické. Proto jsem je vyčlenil do samostatných podkapitol.

Obřad ŘK církve umožňuje uzavírání sňatku více párům současně, přičemž odpovědi na otázky i slib jsou jednotlivě pronášeny každým párem zvlášť. PCBR toto neumožňuje. Pro každý jednotlivý pár musí být zvláštní obřad.

6.1 Podobné prvky obou obřadů

Na tomto místě pojednávám o liturgických prvcích, které se objevují ve sňatkových obřadech obou církví s menšími rozdíly.

¹⁹⁹ viz Příloha I na s. 90-91.

²⁰⁰ Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 14-15.

²⁰¹ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 53.

6.1.1 Zásnuby

Zásnuby existují u obou církví. Přesto se jejich pojetí v obou církvích liší. První velký rozdíl spatřujeme už ve vnímání zásnub. Zatímco v ŘK církvi nejsou zásnuby povinnou podmínkou k uzavření sňatku, ale spíše možnou oslavou vážného rozhodnutí partnerů připravovat se na společný sňatek, v PCBR je tomu naopak. Zásnuby zde tvoří společně se samostatným sňatkem (korunovací manželů) jeden celkový obřad. Nutně předcházejí korunovací manželů a vytvářejí tak jednu bohoslužbu.

V obou církvích má při zásnubách dominantní postoj požehnání, přímluvná modlitba v podobě proseb a vrcholí výměnou zásnubních darů v podobě prstenů. V PCBR si můžeme všimnout, že už v tomto obřadu má kněz daleko dominantnější, viditelnější a rozsáhlejší roli v porovnání s rolí samotného páru v obřadu ŘK. Pravoslavný oddávající přivádí zasnubující na patřičné místo chrámu, při vzájemné výměně prstenů mezi ženou a mužem má nezastupitelnou a aktivní roli, neboť on sám prsteny nasazuje s příslušnými slovy.

V obřadu ŘK si prsteny nasazují sami snoubenci a kněz tyto prsteny jen požehná příslušnou modlitbou. V církvi ŘK může obřadu zasnoubení předsedať i někdo z rodičů nebo jiný laik. Boží slovo je v ŘK obřadu zastoupeno biblickým čtením o lásce, v PCBR je Boží slovo zastoupeno závěrečnou modlitbou kněze, ve které je zmíněna starozákonní připomínka zásnub, prstenu a výměny prstenů.

Prvky požehnání a vzájemné obohacení prsteny v obou církvích připomínají vzájemnou věrnost. V ŘK církvi se zpravidla zásnubní slavnost koná delší čas před samotným uzavřením manželství.

6.1.2 Průvod

Slavnostním průvodem jsou muž a žena uváděni do chrámu, přičemž v PCBR se koná průvod při sňatku byzantského ritu dokonce nadvakrát. První se uskutečňuje při zásnubách, kdy se průvodem vejde do před síně chrámu. Druhým

průvodem začíná slavnost uzavření manželství – korunovace páru, a tento průvod se koná z předsíně chrámu do středu chrámu, kde je vyhrazené místo pro uzavírání sňatku.

U PCBR je to sám kněz, který přivádí a vede pár na předem dané místo. Na začátku průvodu kněz spojuje ruce páru a přidržuje na nich epitrachil (štólu). Při druhém průvodu nesou budoucí manželé v rukou hořící svíce.

V ŘK církvi je možná varianta sňatku i bez slavnostního průvodu. V samotném průvodu jde kněz v popředí a za ním snoubenci se svědky, ministranti a svatebčané.

6.1.3 Poučení o významu a hodnotě svátosti manželství

Tato část obřadu má rozdílné místo v pořadí liturgických úkonů při uzavírání sňatku. V ŘK církvi se vykonává v rámci homilie po evangeliu a před uzavřením manželské sňatku. V PCBR je pro tuto část obřadu vyhrazené místo ihned po průvodu do chrámu anebo až na úplný závěr celého obřadu.

6.1.4 Boží slovo

V obou církvích je součástí liturgie sňatku četba, rozjímání Božího slova a zpěv žalmu. Avšak rozdílné je místo v průběhu obřadu.

V ŘK obřadu je bohoslužba slova, konkrétně přednes předem vybraných úryvků Písma, umístěna před samotným obřadem manželství. Boží slovo je zde tedy jakousi „přípravnou půdou“ pro vzájemné udílení svátosti manželství. V PCBR je četba úryvků Písma zařazena až po vrcholu uzavírání manželství – tedy po slavnostní korunovaci manželů.

6.1.5 Otázky před manželským slibem

V ŘK obřadu předcházejí otázky bezprostředně před vzájemným manželským slibem. V obřadu PCBR jsou umístěny na začátku obřadu. Odlišným je počet otázek. Obvyklé tři otázky v ŘK církvi se týkají svobodného rozhodnutí k manželství, věrnosti a výlučnosti po celý život a poslední otázka (daná dle okolností) se dotýká založení rodiny, přijímání a výchovy dětí. V obřadu PCBR se objevují otázky dvě. Ty se dotýkají také svobodné a pevné vůle k uzavření manželství a poslední otázka je zaměřena na případné závazky vůči jiné ženě popř. muži.

Navíc je tu otázka o potenciálním dalším možném zaslíbení, která v ŘK obřadu není. Naopak ŘK obřad má třetí otázku, která se týká založení rodiny a přijímání a výchovy dětí.

6.2 Specifické prvky obou obřadů

Nyní se zmíním o částech obřadu, které jsou typické a jsou nutné pro slavení sňatku v ŘK církvi a o částech, které jsou specifické pro slavení sňatku PCBR.

6.2.1 Specifika obřadů uzavírání manželství v římskokatolické církvi

Začněme prvky, které jsou specifické pro manželský rituál u římských katolíků. Tento obřad je oproti obřadu PCBR méně bohatý na symboly, modlitby a žehnání. ŘK rituál má však větší možnost proměnlivosti.

6.2.1.1 Výměna a vzájemné navlékání prstenů

Jak při zasnoubení, tak i při samotném obřadu uzavírání sňatku si prsteny vzájemně předávají snoubenci či manželé. Kněz prsteny pouze předá a samotné vzájemné navlékání prstenů vykonávají ženich a posléze nevěsta s příslušnými slovy.

Kněz tyto prsteny vždy odpovídající modlitbou požehná. Poté následuje první novomanželské políbení. V PCBR má taktéž výměna prstenů obdobnou úlohu, ale je součástí první části obřadu, jíž jsou zasnuby, a při korunovaci se již neopakuje.

6.2.1.2 Vzájemný manželský slib

Tímto slibem definitivně zpečetí ženich s nevěstou svá rozhodnutí. Vzájemný slib je doprovázen příslušnými slovy s podáním ruky partnerovi. Slib nejprve začíná říkat manžel v první osobě a poté nevěsta obdobným způsobem. Vždy je nutné, aby tento slib zřetelně a výslovně zazněl.

V některých případech je možné využít varianty, kdy kněz klade příslušné otázky a stvrzení se uskutečňuje zřetelným souhlasem. Tento souhlas musí zaznít odděleně z úst ženicha i nevěsty.

Kněz při manželském slibu pouze plní funkci jednoho ze svědků. Tento slib přijímá jménem církve a symbolicky pokládá na spojené podané ruce novomanželů štolu se slovy, která vystihují, že manžele spojil sám Bůh a člověk nemá právo svazek rozlučovat.

6.2.1.3 Eucharistická bohoslužba se sv. přijímáním

Na začátku eucharistické bohoslužby mohou novomanželé společně přinést dary k proměnění. V rámci eucharistických modliteb se na příslušných místech přidává prosba za manžele.

Další modlitba za manžele s vyprošením požehnání se přidává po modlitbě Otče náš. Pokud v tom nebrání vážné překážky, svaté přijímání přijímají novomanželé podobojí způsobou.

6.2.2 Specifika obřadů uzavírání manželství v pravoslavné církvi byzantského ritu

Nyní si vymežíme liturgické prvky, které jsou charakteristické pro obřady vstupu do manželství u pravoslavných byzantského ritu.

6.2.2.1 Symbolické úkony

Liturgie PCBR zařazuje do svatebních obřadů větší množství symbolů. Ty liturgii zdobí a dávají samotnému úkonu uzavření manželství osobitý význam.

Při liturgii sňatku si můžeme povšimnout rozdílného prostoru při zásnubách a při vlastní korunovaci. V prvním případě má oddávající se pár vyhrazeno místo v předsíni chrámu a při druhé části liturgie je páru určeno místo uprostřed chrámu na rozprostřeném bílém plátnu. To symbolizuje svou bělostí jako snůh, že na něj ještě nikdo nevstoupil, ale především neposkvrněnost jejich duší i těl a v neposlední řadě čistotu úmyslů.²⁰²

Dalším prvkem symboliky jsou při průvodu hořící svíce novomanželů. Představují duchovní světlo Tajiny.²⁰³ Symbolem je také pokládání epitrachilu (štóly) na spojené ruce páru. Je to znamení, že sám Bůh je vede do zákonného manželství.²⁰⁴

²⁰² Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 44-45.

²⁰³ Srov. *tamtéž*, s. 13.

²⁰⁴ Srov. *tamtéž*, s. 3.

6.2.2.2 Požehnání a navlékání prstenů

Sám kněz prstenem žehná a sám jej nasazuje na ruku ženicha i nevěsty. Děje se tak při obřadu zasnoubení s příslušnou formulí, kterou vyslovuje kněz. Následně ještě dojde k trojí výměně prstenů, při níž je kněz opět dominantní.

6.2.2.3 Rozsáhlejší modlitby, časté žehnání

Liturgie sňatku je typická svými poměrně rozsáhlými modlitbami a žehnáními. Modlitby v obřadu zasnoubení popisují požehnaný svazek Izáka a Rebeky a významnou roli prstenu u postav z biblických dějin.

Další modlitby obřadu uzavírání manželství nám představují Boha jako Tvůrce stvoření a manželského svazku. Ukazují nejstarší rody izraelského pokolení až po Ježíšovu přítomnost na svatbě v Káně Galilejské.

6.2.2.4 Korunovace

Je to způsob, kterým se snoubenci stávají novomanžely. Koruny symbolizují královský znak – manželé se stávají zakladateli dalšího pokolení, mají být králi nad svými potomky. Současně je to ale především symbolika vítězství v oblasti předmanželské čistoty a vyhraných bojů nad vášní.

V samotné korunovaci a církevním požehnání je obsažena veškerá moc tajiny sňatku. Příslušnou formulí korunovace se vykonává příslušný sňatek.²⁰⁵ Tímto okamžikem se stávají oddávání manžely. Formulí je potřeba říci třikrát s trojnásobným žehnáním. Koruny nasazuje na hlavy snoubenců kněz současně s doprovodem příslušných slov. Slova korunovace jsou vyjádřena v pasivním rodě.

²⁰⁵ Srov. tamtéž, 46-47.

6.2.2.5 Společná číše vína

Součástí obřadu sňatku je žehnání společného kalicha vína. Jeho žehnání a následné společné pití novomanžely je připomínkou zázračného proměnění vody ve víno v Káně Galilejské.

6.2.2.6 Obcházení stolku s evangeliem

Následuje po společné číši vína. Kněz spojuje ruce novomanželů, pokryje je koncem svého epitrachilu (štóly) a vede je třikrát kolem stolku. Jsou to první společné kroky novomanželů.

To, že kráčí kolem evangelia, je symbolem touhy, aby se jejich život řídil evangeliem a nechali se vést církví. Kruhové obcházení dále symbolizuje slib manželů věčně chránit manželské spojení.

6.2.2.7 Snímání korun – odložení věnců

V dřívějších dobách to byl samostatný obřad konající se až osmého dne po sňatku. Do té doby přebývali novomanželé v chrámu a duchovně se připravovali na manželský život. Dnes se však tento obřad spojuje bezprostředně s obřadem sňatku.

V této chvíli jsou koruny novomanželům snímány z hlavy. Součástí je i žehnání, prosba o dlouhý život a o zdárné děti. Nechybí ani prosba o zachování nerozlučného manželského spojení

6.2.2.8 Eucharistická bohoslužba a sv. přijímání

V PCBR není Božská liturgie (slavení a přijímání Eucharistie) součástí obřadu uzavírání manželství. Je však žádoucí, aby před sňatkem byli budoucí manželé účastni Božské liturgie, při které oba přistoupí ke sv. přijímání.²⁰⁶

²⁰⁶ Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 53.

6.3 Shrnutí srovnání obou obřadů

Obřady uzavírání manželství u ŘK církve a PCBR jsou si v některých částech podobné, ale zároveň i v důležitých prvcích velmi odlišné. Souvisí to s počátečním společným dějinným vývojem, s pozdějším oddělením západního a východního obřadu a s různými teologickými východisky.

Už v samotném vývoji liturgie na Západě a Východě hrálo roli *používání jazyka*. Na Západě to byl po dlouhá léta v liturgii společný latinský jazyk. Na křesťanském Východě se však společný jazyk v liturgii nikdy neprosadil, poněvadž byla zachována dávná vlastní kultura, jejíž nedílnou složkou bylo i písmo, napomáhající k upevňování jazyka a k vytváření trvalé tradice.²⁰⁷ S tím je spojeno zachovávání mnohých tradic, které doprovázejí svatební obřady v PCBR.

Obě církve odlišně pojímají *obřad zasnub*. U ŘK církve zasnuby jako takové spíše vymizely – výměna prstenu, která byla charakteristická pro zasnubní obřad, přešla do samotného obřadu uzavírání sňatku. Tímto zasnuby vlastně „splynuly“ s obřadem sňatku. Dalším důvodem tohoto spojení byl i fakt, že v římském právu neměly zasnuby žádný právní dopad. Byly pouze záležitostí rodinného rituálu. Toto vnímání si udržely i nadále, proto nejsou v ŘK církvi závazné a nutné k uzavření sňatku, ale jsou jen možné – jako oslava počátku přípravy na společný sňatek v kruhu rodiny. I dnešní podoba zasnub je tedy pouhou možnou oslavou začátku bezprostřední přípravy na manželství. PCBR zasnuby nadále zachovává jako bezpodmínečně nutnou součást obřadu uzavírání manželství.

Tradici *předávání prstenu* začlenil východní byzantský ritus do své první části liturgie uzavírání sňatku (zasnuby). Již od 11. století se v něm zakotvila praxe oboustranného předávání prstenů. Slavnost zasnub tak byla záhy připojena ke svatbě a ze zasnubního prstenu se stal prsten snubní. Už v prvních staletích hrála výměna prstenů velkou roli při zasnubách. Dnešní výměna prstenů mezi mužem a ženou se objevuje v ŘK církvi jak při zasnubách, tak i při samotném

²⁰⁷ Srov. POLC, J.-V. *Posvátná liturgie*, s. 49.

sňatku. Prsteny si zde předávají sami snoubenci. V rámci liturgie PCBR je, jak již bylo výše zmíněno, výměna prstenů zařazena do první části obřadu – tedy do zasnub. Zde však aktivní roli při výměně i nasazení prstenu má sám kněz.

Už *při průvodu* v rámci uzavírání sňatku si můžeme povšimnout odlišné role kněze u obou církví. Zatímco v církvi ŘK kněz pouze jde v popředí průvodu, v PCBR již kněz na počátku samotného obřadu spojuje ruce páru a přidržuje na nich svůj epitrachil (štólu). V PCBR je to tedy sám *kněz*, který snoubence vede k manželství, provádí je celým obřadem a následně *uděluje svátost manželství* svým požehnáním a korunováním páru.

Korunování pochází z antického prostředí, kde byly věnci (korunou) ozdobeni vítězové při světských i náboženských slavnostech. Po nabytí křesťanské interpretace se tak začínají uplatňovat od 4. století a obřad korunování se tak stává nejpřednějším rituálem byzantské svatby. Jako tenkrát i dnes korunuje budoucí novomanžele oddávající kněz. Zde je velký rozdíl mezi vnímáním v ŘK církvi, kde *udělovateli svátosti manželství jsou samotní snoubenci* a kněz je zde jako jeden ze svědků, představitel církve, který posléze vzájemný slib novomanželů *přijímá*.

V západním obřadu podle tehdejších Římanů se uplatňoval rituál *zahalení nevěsty (později i ženicha) závojem*. Docházelo k němu tehdy, když kněz pronášel své požehnání nad nevěstou. Jelikož v pozdějším chápání udělování svátosti manželství v západní tradici toto zahalení ztratilo smysl, postupně se od něj upouštělo.

Boží slovo, krátké poučení ve formě *homilie* a otázky před manželským slibem jsou pevnými body při uzavírání manželství v obou církvích. V ŘK církvi je dána možnost spolupráce např. ve výběru čtení, přímluv apod.²⁰⁸ V PCBR jsou texty a struktura celého obřadu pevně dány.

Celkově je ještě nutné říci, že v obřadu svátosti manželství PCBR chybí *vzájemný manželský slib* srovnatelný v obřadech v západní tradici ŘK církve. Tímto slibem se ustanovuje svátost manželství a v tomto okamžiku obřad

²⁰⁸ Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 21.

kulminuje. V PCBR manželský slib chybí. Jsou tam pouze zjišťovací otázky na začátku obřadu (podobně jako v ŘK církvi) týkající se svobody vůle k manželství a vyloučení všech závazků bránících manželství. Korunovace se již plně koná za doprovodu slov samotného kněze. Ten tedy uděluje svátost manželství.

Ze shrnutí srovnání je zřejmé, že v obřadu uzavírání manželství u PCBR má *kněz* významnější a aktivnější úlohu – předsedá obřadu, žehná prostřednictvím rozsáhlých a četných modliteb, korunuje a vede snoubence od počátku až do konce obřadu.

Jiná je úloha kněze v obřadu ŘK církve – předsedá liturgii, je svědkem obřadu, modlí se, žehná a přijímá jménem církve vzájemný manželský slib. Tento obřad by se v naléhavých situacích dokonce mohl konat i bez duchovního a v přítomnosti pověřeného laika, aniž by svátost manželství ztratila na své plnohodnotnosti (srov. CIC 1112).

7 Návrh sňatkové liturgie tvořený vzájemným obohacením prvků obou obřadů

V této části se pokusím navrhnout obřad slavení zasnub a sňatku, který je obohacen prvky obřadu ŘK církve a současně prvky obřadu PCBR. Motivem návrhu je snaha do liturgie sňatku vhodně začlenit prvky, které mají v každém ze dvou vybraných obřadů svůj velký význam a nutné místo při tak důležitém životním kroku každého člověka resp. každého křesťanského páru.

7.2 Liturgie zasnub

Domnívám se, že slavení zasnub v pojetí ŘK církve, ztrácí na svém významu, protože se jedná o rituál, který není možné slavit v rámci eucharistie a navíc není nutný pro přijetí svátosti manželství. Díky těmto skutečnostem se podle mého názoru slavení zasnub ne vždy uskutečňuje.

V této souvislosti mě napadá úloha shromážděné církve. Nepochybnou skutečností je cenná podpora mladých lidí přítomným shromážděním církve na počátku jejich vážné přípravy na společný život. Slavností zasnub se vyprošuje snoubencům Boží požehnání – pomoc na jejich společné cestě k završení manželství – a má tedy úzkou souvislost právě se svátostí uzavření manželství. Na druhou stranu nepokládám za dostatečné zdůraznění úlohy zasnoubení, které předchází krátce před samotným sňatkem (korunovací), jak o něm píše v rámci obřadu PCBR.

Pro úzké spojení s oblastí svátostí manželství navrhuji, aby zasnuby byly slaveny v rámci mše svaté, stejně jako uzavření sňatku, přičemž vrcholem zasnub by se stala výměna zasnubních prstenů. Při ní bych použil slova, která figurují v rámci výměny prstenů v obřadu PCBR. Prsteny by se staly v tomto případě znamením lásky vyjádřené před celým společenstvím místní církve. Při využití prvků obou výše zmíněných obřadů by obřad vypadal následovně.

Vzhledem k menší právní závažnosti v rámci kanonického práva by se konaly *zásnuby bez úvodního průvodu*. Snoubencům by se vyhradilo zvláštní místo v chrámě před oltářem. Přítomný pár by byl osloven modlitbou, která je určena pro zásnuby v ŘK církvi:

„Víme, že všichni vždy a všude potřebujeme Boží milost, a nikdo z nás nepochybuje,...Vyprošujme proto oběma našim snoubencům (N. a N.) Boží požehnání... aby společnou modlitbou dozrávali v čistotě k svátosti manželství.“²⁰⁹

Poté by již obvyklým způsobem následovala bohoslužba slova, kde by v homilii byl mimo jiné výslovně rozlišen význam zásnub od uzavření církevního sňatku. Následovala by vzájemná výměna prstenů za doprovodu slov z obřadu PCBR, kde se jimi zdůrazňuje aspekt člověka jako služebníka Božího. Nasazené prsteny by byly následně požehnány.

„Já N. služebník Boží zasnbuji se N. služebnici Boží, ve jménu Otce i Syna i svatého Ducha. Amen.“²¹⁰ Obdobná slova by byla i pro druhého z partnerů.

Obřad by dále pokračoval vhodnými přímluvami, eucharistickou bohoslužbou se sv. přijímáním a na závěr obřadu by oddávající kněz požehnal snoubencům žehnací modlitbou zásnub ŘK církve.

„Chválíme tě, Bože, a děkujeme ti, že ve své prozřetelnosti voláš N. a N... aby se Ti ve všem líbili a šťastně dosáhli uzavření svátostného manželství. Skrze Krista, našeho Pána.“²¹¹

²⁰⁹ *Svatební obřady*, 2007, s. 121.

²¹⁰ *Srov. Svatá Tajina sňatku*, s. 9.

²¹¹ *Svatební obřady*, 2007, s. 126.

7.3 Liturgie uzavírání manželství

Vzhledem k výše uvedenému návrhu by v následujícím obřadu – uzavření manželství měly své místo prvky stávající. Jsou to tedy otázky před manželským slibem, vyslovený vzájemný slib a jeho následné přijetí knězem, který reprezentuje ŘK církve.

Z dosavadního obřadu by se vynechalo požehnání a předání prstenů, které již proběhlo v rámci zasnubní slavnosti. Avšak na tomto místě by bylo vhodné se k prstenům vrátit, připomenout si první kroky počátku vážné přípravy na manželství a vhodnou připomínkou v modlitbě. Jako taková by mohla být inspirována modlitbou z obřadu zasnoubení PCBR, kde je popsán význam prstenu v biblických dějinách.²¹²

Dále by následovaly vhodné přímluvy, eucharistická bohoslužba s modlitbou za manžele po modlitbě Otče náš a závěrečné požehnání manželům i všem přítomným, jak nám uvádějí současné obřady ŘK církve.²¹³

²¹² Srov. *Svatá Tajina sňatku*, s. 9-11.

²¹³ Srov. *Svatební obřady*, 2007, s. 29-34.

Závěr

Tato práce ve své první části shrnuje dějinné okolnosti, které vedly k postupnému přechodu od uzavírání manželství v úzkém kruhu rodiny k uzavírání manželství „před tváří církve“. Je zde zachycena šíře tehdejší formy sňatku ve starověku, kdy hlavní slovo měl v této oblasti především otec nevěsty.

Vzhledem k častým případům tajných sňatků, kdy žena ztrácela právo svobodné volby, se v pozdějších staletích začala i církev v této oblasti více angažovat. Postupně se rodinné rituály včetně svatebních rituálních předmětů staly součástí liturgických obřadů církve a vytvářel se tak jednotný sňatek, který ochraňoval svobodu rozhodnutí vůle obou partnerů. Tento ceremoniál byl povýšen u křesťanů na svátost manželství. V další etapě práce zachycuji rozdílná pojetí teologie manželství východní i římskokatolické církve s ohledem na určitá specifika.

Následná část porovnává obřad ŘK církve, který je mi nejbližší, s obřadem PCBR, který je mi naopak velmi vzdálený. Nicméně právě tato „vzdálenost“ mi díky této práci umožnila nahlédnout hlouběji do vnímání manželství východní církve a následně do liturgických prvků, které tvoří součást uzavírání manželství. Díky tomuto náhledu jsem zjistil velké rozdíly, ale i podobné prvky slavení v obou církvích.

Zásadním rozdílem je, že v pojetí římskokatolické církve jsou samotnými udělovateli svátosti manželství sami manželé, kteří tento akt uskutečňují vzájemným slibem. Příslušný duchovní jejich slib pak přijímá. V církvi východní a potažmo v PCBR je to sám Bůh, který spojuje ženu s mužem, uděluje svátost manželství. Ta je udělována prostřednictvím požehnání a slavnostní korunovace, kterou uskutečňuje sám oddávající. Dalším důležitým faktem je absence vzájemného manželského slibu, který je ustanovujícím prvkem svátosti manželství v ŘK církvi.

Během vzájemného srovnávání obou obřadů vyplynuly zcela rozdílné role příslušného oddávajícího a role přítomného páru. Můžeme říci, že v PCBR má během obřadu vůdčí postavení kněz a jemu tedy přísluší i vedení mnoha částí

obřadu. Sem patří to, že on korunuje pár, prostřednictvím mnohých modliteb pronáší četná požehnání a celým obřadem vede pár, a již na počátku obřadu jim spojuje ruce. Tato liturgie přes velkou okázalost, krásu, bohatství četných textů Písma a zajímavé rituály, se mi jeví daleko méně variabilní a více striktní.

Tato jednoznačná pravidla však odrážejí celou tradici východní církve, která staví svou liturgii především na národních zvyklostech, tradici a starobylosti.

Obřad církve římskokatolické mě připadá poměrně dobře uspořádán vzhledem k tomu, že se jedná právě o svátost, kterou si udílejí samotní snoubenci. Ti zde mají možnost aktivněji prožívat liturgii a tuto liturgii dokonce i spoluvytvářet. To souvisí s možností výběru textů čtení, přímluv při bohoslužbě slova, formule slibu. Oceňuji zejména, že právě slib manželů je to, co samotnou svátost manželství vytváří. Nabyté poznatky ze srovnání jsem pak využil k promyšlení a k vlastnímu návrhu sňatkové liturgie, která by zahrnovala vybrané prvky obou zmíněných obřadů.

Na základě studia podkladů se mi podařilo podrobněji se seznámit s prvními rituály a rituálními předměty, které doprovázely uzavírání manželství. Na tomto pozadí jsem vnímal roli církve, která se postavila na obranu svobodné volby k manželství zvláště u žen a snažila se tak sjednotit uzavírání manželství. Tímto dala jasně najevo, že manželství je něčím posvátným a je třeba hájit jeho důstojnost a usilovat o ni. Výrazným pozitivním postojem ze strany církve a pak i v nejnovějších dokumentech bylo podle mého zachování obvyklých rituálů a tradic místní církve.

V části popisu obřadů a následného srovnávání jsem si více uvědomil cennou hodnotu a smysl liturgie, která nejen svou slavnostností, bohatou symbolikou, zvláště v obřadech PCBR, ale také svými rituály, může vhodně přispět ke zdárnému prožívání svazku manželského.

Závěrem velice kladně hodnotím, že postupným vývojem v dějinách církve se udělovateli svátosti manželství v ŘK církvi stali samotní manželé a příslušný oddávající pak tento slib pouze přijímá. Dále oceňuji aktivní zapojení budoucích novomanželů do příprav obřadů, kde si sami mohou vybrat vhodná čtení a formule obřadu. Obřad tak může více odpovědět na aktuální potřeby páru.

V obřadu PCBR pozitivně hodnotím modlitby, ve kterých jsou zahrnuty starozákonní příklady prvních manželských svazků, počátky ustanovení manželství v dějinách spásy a teologie stvoření prvních lidí. Symbolika pití společného požehnaného kalicha vína v liturgii příznivě otevírá reálnost manželského svazku, ve kterém se odrážejí krásné, ale i náročné chvíle vzájemného soužití.

Domnívám se, že stávající liturgie obou obřadů dostatečně napomáhá vnímání velkého významu a důstojnosti manželství. Může tak posilovat jeho prožívání.

Seznam použitých zdrojů

Bible, církevní dokumenty a liturgické knihy

- *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Praha : Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.
- *Dokumenty 2. vatikánského koncilu.* Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.
- *Katechismus katolické církve.* Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.
- *Kodex kanonického práva.* Praha : Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.
- *Manuale rituum.* Praha : Česká katolická Charita, 1955.
- PIUS XII., *Mediator Dei – o posvátnej liturgii.* Košice : Verbum, 1948.
- *Svatební obřady.* Praha : Sekretariát České liturgické komise, 1971.
- *Svatební obřady.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství ve spolupř. s ČBK, 2007. ISBN 978-80-7192-987-1.

Monografie

- ADAM, A. *Grundriss Liturgie.* Leipzig : St.-Benno-Verlag, 1989. ISBN 3-7462-0404-6.
- ADAM, A. *Liturgika – křesťanská bohoslužba a její vývoj.* Praha : Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-420-1.
- BERGER, R. *Liturgický slovník,* přel. V. Konzal, J. Vokoun, Z. Lochovský. Praha : Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-965-2.
- BOLOGNE, J.-C. *Svatby – dějiny svatebních obřadů na Západě,* přel. B. Chvojková. Praha : Volvox globator, 1997. ISBN 80-7207-054-1.
- DALMAIS, I.-H., *Die Liturgie Der Ostkirchen.* Aschaffenburg : Paul Pattloch, 1960.
- DI SANTE, C. *Židovská modlitba: K počátkům křesťanské liturgie,* přel. D. Korte. Praha : Oikoymenh, 1995. ISBN 80-86005-00-3.

- HIEROTHEOS (VLACHOS) – metropolita. *Pravoslavná spiritualita*, přel. J. Ján. Prešov : Pravoslavná bohoslovecká fakulta, 2006. ISBN 80-8068-465-0.
- JAN PAVEL II. *Teologie těla*. Praha : Paulínky, 2006. ISBN 80-86025-99-3.
- KASPER, W. *Teologie křesťanského manželství*, přel. K. Osolsobě, J. Hofmanová. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1997. ISBN 80-85959-28-3.
- KORMANÍK, P. *Základné Sväté tajiny pravoslávnej cirkvi*. Prešov : Pravoslavná bohoslovecká fakulta, 1996. ISBN 80-7097-353-6.
- KLEINHEYER, B. Riten um Ehe und Familie. In MEYER, H.B. et al. (eds.). *Handbuch der Liturgiewissenschaft*. Teil 8, Sakramentliche Feiern II. Regensburg : Friedrich Pustet, 1984. ISBN 3-7917-0884-8.
- KUNZLER, M. *Die Liturgie der Kirche*. Paderborn : Bonifatius, 1995. ISBN 3-87088-849-0.
- JOUNEL, P. Die Ehe In MARTIMORT, A.-G. et al. (eds.) *Handbuch der Liturgiewissenschaft II*. - Die übrigen Sakramente und die Sakramentalien, Die Heiligung der Zeit. Leipzig : St. Benno-Verlag. 1961, s. 129 - 145.
- MIRKOVIČ, L. *Pravoslavná liturgika I*. přel. P. Kormaník. Prešov : Pravoslavná bohoslovecká fakulta, 1994. ISBN 80-7097-280-7.
- MIRKOVIČ, L. *Pravoslavná liturgika II*. přel. P. Kormaník. Prešov : Pravoslavná bohoslovecká fakulta, 1994. ISBN 80-7097-281-5.
- NEUNER, P. *Ekumenická teologie*, přel. J. Vokoun. Praha : Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-408-2.
- NOCKE, F. J. *Sakramententheologie*. Düsseldorf : Patmos, 1997.
- POLC, J. V. *Posvátná liturgie*. Řím : Křesťanská akademie, 1981.
- RUPNIK, M. O. *Adam a jeho žebro*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 2004. ISBN 80-86715-20-5.
- SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*, přel. E. a P. Dobšíkovi. Brno : Společnost pro odbornou literaturu, 2007. ISBN 978-80-87029-07-7.

- ŠPIDLÍK, T. *Duše Ruska*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-518-7.
- ŠPIDLÍK, T. *Spiritualita křesťanského Východu – Modlitba*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 1999. ISBN 80-86045-33-1.
- WEST, CH. *Teologie těla pro začátečníky*, přel. J. Prudká, K. D. Skočovský. Praha : Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-18-4.

Časopisecké statě

- KUNETKA, F. Laudatio matrimonii – Svatební modlitba nad manžely jako locus theologicus. *Teologický časopis*, 2006, roč. 4, č. 1. s. 49 – 59.

Elektronické dokumenty

- *Svatá Tajina sňatku*. [online] Dostupné na WWW: <http://www.pravoslavi.cz/download/bohosluzby/svatba.pdf>. [cit. 7. 12. 2009].

Seznam zkratk

- ŘK – římskokatolický
- PCBR – pravoslavná církev byzantského ritu
- SC – Sacrosanctum concilium
- LG – Lumen gentium
- GS – Gaudium et spes
- KKC – Katechismus katolické církve
- CIC – Kodex kanonického práva

Seznam příloh

Příloha I – Tabulka srovnávání obřadu uzavírání manželství římskokatolické církve a pravoslavné církve byzantského ritu

Příloha II – CD – Svátá Tajina sňatku – obřad uzavírání manželství pravoslavné církve byzantského ritu

Přílohy

Příloha I

Srovnání obřadu uzavírání manželství v římskokatolické církvi a pravoslavné církvi byzantského ritu

Katolický obřad		Pravoslavný obřad	
ZÁSNUBY	příprava na svátostné manželství v soukromí, předsedá rodič, či kněz, nespojovat se mší!	ZÁSNUBY	po Božské liturgii, dnes bezprostředně před sňatkem jako jeden obřad, v chrámu
úvod:	† pozdravení slovy Písma přímé oslovení snoubenců, prosba o požehnání	průvod:	požehná přítomné, spojuje ruce, pokládá epitrachil, vede je o kousek dál do před síně, žehná rukou hlavy 3x, podává jim rozžaté svíce, okuřuje je
Boží slovo:	o lásce, žalm homilie nad texty, smysl zásnub	ektenie (prosebná modlitba)	prosby velké ektenie s prosbami za snoubence
Prosby:	prosby lze konkrétně vybrat		2x modlitba k požehnání
Výměna prstenů:	výměna prstenů, jiné dary požehnány zásnubní dary	Výměna prstenů:	žehnáni hlavy prstenem, předání se slovy zasnoubení kněz vymění zasnubovaným prsteny - 3x se slovy (Ve jménu Otce i Syna i Svatého Ducha, Amen)
žehnací modlitba:	modlitba kněze, či předsedajícího	modlitba:	prsten, požehnání nasazení prstenů žehnáni zasnoubených
závěr:	modlitba		
SVATEBNÍ OBŘAD	(se mší, beze mše)	SVATEBNÍ OBŘAD - KORUNOVACE	ihned po zasnoubení
(průvod:)	k oltáři, ženich a nevěsta, rodiče a dva svědkové za zpěvu políbení oltáře knězem	průvod:	opět spojuje ruce, pokládá epitrachil, vede je z před síně do středu chrámu na rozprostřené bílé plátno, snoubenci s rozžatými svícemi, před nimi kněz, svíce, kadidlo (role světla svíček v lidu) zpěv žalmu 128
vstup:	†, pozdravení, oslovení ženicha a nevěsty vybídnutí ke společné modlitbě	(poučení):	o významu manželství
Bohoslužba slova:	texty vlastní či ze dne vztah k manželství žalm, evangelium, homilie	otázky:	dobrovolně a ze svobodné vůle, uváženě, výlučnost zvláště ženichovi a nevěstě, žehnáni
vlastní obřad	(církvev jako svědek)		

otázky	otázky - svoboda, věrnost a odhodlání, děti, jednotl. odpovědi - ženich a nevěsta	ektenie (prosebná modlitba)	prosby velké ektenie s prosbami za budoucí manžele
slib	vzájemný slib a podání ruky ženich a pak nevěsta	modlitby:	k prosbám, biblické základy manželství-prosba o milost pro manžele, modlitba požehnání, spojení celkem 4 rozsáhlé modlitby
přijetí slibu:	přijetí slibu jménem církve položení ruky nebo štol na spojené ruce "Co spojil Bůh, ať člověk nerozlučuje."	korunování:	žehnání, políbení a korunování ženicha a nevěsty s příslušnými slovy kněze
prsteny:	požehnání prstenů, navlékání prstenů manželce a manželovi 1. manželské políbení	Bohoslužba slova (čtení):	
prosby:	přímluvy i za manžele	žalm	21 - o korunování
Eucharistická bohoslužba	v ní prosba za manžele a po Otče náš vyprošení požehnání-modlitba tichá modlitba	čtení	Ef 5,20-33
modlitba:	delší modlitba nad manžely	evang.:	Jan 2,1-11
pozdavení pokoje		prosba:	krátká
Svaté přijímání		modlitba:	za manžele
závěr:	požehnání manželům a všem přítomným	prosby:	a následně Otče náš
dokumenty:	podpisy	číše vína:	modlitba s požehnáním vína 3x se napije muž pak 3x nevěsta
		obcházení stolu:	spojí ruce, pokryje epitachilem, svědkové nadzdvihnou koruny nad hlavy novomanželů, kněz v čele s †, za ním ostatní obchází stolec s evang. 3x za zpěvů
		snímání korun:	s modlitbou a požehnáním ženichovi a pak nevěstě
		modlitba:	požehnání, z obřadu odložení korun
		závěr:	osobní pozdravení kněze, políbení novomanželů propuštění
		požehnání:	novomanželům
		(kázání:)	poučení novomanželům

Příloha II

Svatá Tajina sňatku – obřad uzavírání manželství v pravoslavné církvi byzantského ritu

Viz přiložené CD²¹⁴

²¹⁴ Obřady je možné nalézt také na WWW: <http://www.pravoslavi.cz/download/bohosluzby/svatba.pdf>

Abstrakt

BĚHAL, M. *Dějinný vývoj uzavírání křesťanského manželství a srovnání vybraných obřadů sňatkové liturgie římskokatolické církve a pravoslavné církve byzantského ritu.* České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Z. Demel.

Klíčová slova: křesťanský sňatek, liturgie, dějiny uzavírání manželství, teologie manželství, svátost manželství, svatá Tajina sňatku, svatební obřad, západní a východní církve, pravoslavná církve byzantského ritu, římskokatolická církve

Práce se zabývá dějinným vývojem uzavírání křesťanského sňatku a přechodem od původního rodinného rituálu k veřejnému obřadu, od necírkevních (státních) rituálů k církevní formě obřadů manželství. Zachycuje počátky vytváření liturgie na Západě i Východě.

V první části práce je kromě dějin svatebního rituálu pojednáno také o teologii manželství vybraných zástupců Západu a Východu – římskokatolické církve a pravoslavné církve byzantského ritu.

V dalších částech jsou detailně popsány obřady sňatku obou církví. Následně jsou srovnány s poukazem na podobné prvky a s vymezením těch částí obřadu, které jsou specifické.

Ze srovnání vyplývá, že podstatnou částí římskokatolického obřadu uzavírání manželství je vzájemný slib ženicha a nevěsty, kdy kněz je privilegovaným svědkem ze strany církve a tento slib pouze přijímá. Kdežto v obřadu uzavírání sňatku pravoslavné církve byzantského obřadu se manželství ustanovuje požehnáním a korunováním od kněze.

V poslední části se autor zamýšlí nad možným návrhem obřadu, který by zahrnoval liturgické prvky rituálů z obou vybraných církví.

Abstract

The Process of Christian Wedding Liturgy in History, Comparison of the Selected Wedding Ceremonies – with the Roman Catholic Church and the Orthodox Church of Byzantine type.

Keywords: Christian marriage, liturgy, history of marriage, theology of marriage, Sacrament, the Sacred mystery of marriage, wedding ceremony, the Western and the Eastern church, The Orthodox church, the Orthodox church of Byzantine type, the Roman Catholic church

The Thesis deals with the historical development of Christian marriage and conversion from the original family ritual to the public ceremony, from secular (state) rituals to the church type of marriage. It describes the beginning of the wedding liturgy at the West and the East.

The first part of Thesis deals, except the history of wedding ritual, also with the theology of marriage with selected representatives of the West and the East – the Roman Catholic Church and the Orthodox Church of Byzantine type.

The wedding ceremonies of both churches are described in detail in other parts of the Thesis. They are subsequently compared with a reference to the similar elements and defining the specific parts.

The comparison shows that the substantial part of the Roman Catholic ceremony is the bride's and groom's wedding vow. The priest is the privileged witness representing the church and he only accepts the vow. Whereas at the Orthodox Church of Byzantine type the marriage is concluded by priest's blessing and coronation.

In the final part the author thinks about the possible suggestion of a ceremony that would include the liturgy elements from both selected churches.